

cupore

Pasi Saukkonen

Monikulttuurisuus ja kulttuuripolitiikka Pohjois-Euroopassa

Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö

Cuporen verkkojulkaisu 19/2013

Cuporen verkkojulkaisuja 19

Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö

©Pasi Saukkonen ja Kulttuuripoliittisen
tutkimuksen edistämissäätiö Cupore

ISBN 978-952-5573-48-0

ISSN 1796-9263

Helsinki 2013

Sisällys

Tiivistelmä	4
Johdanto	5
Etniset ja kulttuuriset rakenteet	6
Vähemmistöjen oikeudet ja suhtautuminen monikulttuurisuuteen	9
Kieli, kulttuuri ja valtio	12
Maahanmuuttajiin kohdistuvat monikulttuurisuuslinjaukset	15
Ruotsin vähemmistö- ja kotouttamispolitiikka	15
Ruotsin kulttuuripolitiikka ja monikulttuurisuus	16
Alankomaiden vähemmistö- ja kotouttamispolitiikka	18
Alankomaiden kulttuuripolitiikka ja monikulttuurisuus	20
Tanskan vähemmistö- ja kotouttamispolitiikka	22
Tanskan kulttuuripolitiikka ja monikulttuurisuus	23
Norjan vähemmistö- ja kotouttamispolitiikka	24
Norjan kulttuuripolitiikka ja monikulttuurisuus	25
Suomi pohjoiseurooppalaisessa vertailussa	27
Monikulttuurisuus suurten kaupunkien kulttuuripolitiikassa	30
Päätelmät	32
Kirjallisuus	35

Tiivistelmä

Pohjoisen Euroopan pieniä demokratioita on totuttu pitämään hyvin samanlaisina maina. Niiden monikulttuurisuuslinjaukset poikkeavat kuitenkin selvästi toisistaan. Tässä selvityksessä esitellään ja analysoidaan näitä periaatteita ja käytäntöjä Ruotsissa, Tanskassa, Norjassa ja Alankomaissa sekä verrataan Suomea näihin maihin.

Monikulttuurisuuslinjauksilla tarkoitetaan etnisten ja kulttuuristen vähemmistöjen sekä niihin kuuluvien ihmisten asemaa yhteiskunnassa ja kulttuurisia oikeuksia sekä julkisen vallan toimia näiden oikeuksien toteutumisen edistämiseksi. Erityisenä huomion kohteena ovat kansallisen kulttuuripolitiikan toimet yhteiskunnan etnisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden huomioimiseksi taide- ja kulttuurielämässä. Etniset ja kulttuuriset vähemmistöt ymmärretään laajasti, mutta tarkimmin käsitellään taide- ja kulttuuripolitiikan suhtautumista maahanmuuton tuottamaan yhteiskunnan muutokseen.

Suomea ja Ruotsia voidaan pitää multikulturalistisina maina. Monikulttuurisuuteen suhtaudutaan myönteisesti ja julkisella vallalla on velvollisuus tukea kielen ja kulttuurin sekä etnisen ja/tai kulttuurisen identiteetin säilymistä. Yhteiskunta pyrkii myös poistamaan ihmisten erilaisista taustoista johtuvaa eriarvoisuutta. Alankomaat oli niin ikään multikulturalistinen valtio, mutta vuosituhaten vaihteessa se kääntyi selvästi nationalistisempaan ja erityisesti maahanmuuttajia sulauttavaan suuntaan. Assimilaatiopolitiikkaa on puolestaan koko ajan noudatettu Tanskassa ja se jatkuu yhä. Sen sijaan Norja on viime aikoina lähestynyt Suomen ja Ruotsin suhtautumistapaa ja toimintamalleja.

Kulttuuripolitiikka on reagoinut yhteiskuntien muutokseen hitaasti kaikissa maissa. Osittain tämä johtuu siitä, ettei tälle alueelle ole kohdistunut samalla tavalla välittömiä paineita kuin esimerkiksi työllisyys- tai asuntopolitiikkaan. Toisaalta taide- ja kulttuurisektorilla ilmenee myös erilaisia pidäkkeitä, jotka vaikeuttavat tai hidastavat toimiin ryhtymistä. Nämä pidäkkeet liittyvät etenkin taiteen autonomian vahvaan korostamiseen, käsitykseen laatuperusteisen arvioinnin ehdottomasta ensisijaisuudesta, ajatukseen yleismaailmallisesta esteettisestä viitekehyksestä sekä näkemykseen luovuuden yksilölähtöisyydestä.

Kaikissa maissa konkreettiset toimet ovat jääneet kauas tavoitteista, mutta kuilu teorian ja käytännön välillä näyttää selvimpänä Suomessa ja Ruotsissa sekä Alankomaissa sen multikulturalistisella kaudella. Erityisesti vakiintuneiden taide- ja kulttuurilaitosten saaminen mukaan yhteiskunnan muuttamisen huomioimiseen on osoittautunut hankalaksi. Selvityksen kohteena olevissa maissa on vesitetty tai kokonaan hylätty lukuisia kulttuuri-instituutioiden toiminnan uudistamiseen pyrkiviä ehdotuksia. Selvästi helpompaa on ollut luoda erityisjärjestelyjä maahanmuuttajia ja vähemmistöryhmiä sekä niihin kuuluvia ihmisiä varten. Tämä ei kuitenkaan ole missään maassa ollut kehityksen toivottu suunta.

Selvitys nostaa esille myös alueita, joilta olisi hyvä saada lisää tietoa. Taide- ja kulttuuripolitiikan *arm's length* -periaatteella toimivat organisaatiot käyttävät suurta kulttuuripoliittista valtaa, mutta niiden toimia monikulttuurisuuden huomioimiseksi ei ole riittävästi tutkittu. Myös suurten kaupunkien paikallista kulttuuripolitiikkaa pitäisi selvittää enemmän. Näyttää myös siltä, että populaarikulttuuri ja markkinaehtoinen kulttuuri-toiminta ovat olleet julkisesti tuettua taidetoimintaa avoimempia muutokselle. Tämän ilmiön ja sen taustalla vaikuttavien syiden tutkiminen olisi niin ikään perusteltua.

Johdanto

Tämän selvityksen tarkoituksena on esitellä ja analysoida monikulttuurisuuslinjauksia eräissä Suomen kannalta vertailukelpoisissa maissa. Monikulttuurisuuslinjauksilla tarkoitetaan etnisten ja kulttuuristen vähemmistöjen sekä niihin kuuluvien ihmisten asemaa yhteiskunnassa ja kulttuurisia oikeuksia sekä julkisen vallan toimia näiden oikeuksien toteuttamiseksi. Erityisenä huomion kohteena ovat kansallisen kulttuuripolitiikan toimet yhteiskunnan etnisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden huomioimiseksi taide- ja kulttuurielämässä.

Selvitys kohdistetaan Ruotsiin, Norjaan, Tanskaan ja Alankomaihin. Niin sanottujen perinteisten vähemmistöjen ja alkuperäiskansojen osalta selvityksessä esitetään yleiskatsaus, ja tarkempi analyysi kohdennetaan maahanmuuttajien ja uusien etnisten ja kulttuuristen ryhmien asemaan ja oikeuksiin.

Kansallisen kulttuuripolitiikan lisäksi selvityksessä tarkastellaan lyhyesti myös paikallisen tason suhtautumista, linjauksia ja konkreettisia toimia suurimmissa kaupungeissa. Suomea verrataan selvityksessä edellä mainittuihin maihin, ja Helsinkiä muihin suuriin kaupunkeihin.

Selvityksen aluksi esitellään lyhyesti etnisiä ja kulttuurisia rakenteita ja niiden kehitystä kyseisissä maissa. Tämän jälkeen luodaan yleiskatsaus vähemmistöjen kulttuuriin oikeuksiin sekä suhtautumiseen monikulttuurisuuteen ylipäätään länsimaissa. Tarkastelun kohteena olevien valtioiden kielipolitiikkaa sekä perinteisten vähemmistöjen ja alkuperäiskansojen asemaa ja oikeuksia käsitellään omassa luvussaan, minkä jälkeen selvitetään raportin laajimmassa luvussa kyseisten maiden monikulttuurisuuslinjauksia suhteessa maahanmuuttajiin ja uusiin vähemmistöihin. Suomalaisen yhteiskunnan monikulttuurisuutta koskevat linjaukset sijoitetaan lopuksi tähän pohjoiseurooppalaiseen kontekstiin. Päätelmissä hahmotetaan kokoavasti aihepiirin viimeaikaista kehitystä, nykyisessä tilanteessa ilmeneviä haasteita, kysymyksiä ja ongelmia sekä tulevaisuuden vaihtoehtoja.

Selvityksen lähteet on luettavuuden edistämiseksi esitetty säästeliäästi. Raportin laatimisen yhteydessä käytetty kirjallinen aineisto on kokonaisuudessaan selvityksen lopussa olevassa lähdeluettelossa.

Etniset ja kulttuuriset rakenteet

Monikulttuurisuudella tarkoitetaan tässä yhteydessä yhteiskunnan etnistä ja kulttuurista monimuotoisuutta. Etnisyyttä ja kulttuuria käytetään usein vaihdannaisina käsitteinä, ja toisinaan ne kytkeytyvätkin luontevasti toisiinsa. Nykyisissä olosuhteissa on kuitenkin tärkeää pitää ne käsitteellisesti erillään, koska monissa tapauksissa kyse on ratkaisevalla tavalla eri asioista. Etnisyydellä tarkoitetaan tässä yhteydessä ihmisen taustaan tai alkuperään liittyviä asioita kuten synnyinmaata, kansallisuutta tai polveutumisen kautta uusiutuvaa kollektiivista identiteettiä. Kulttuurin keskiössä ovat puolestaan sellaiset ihmisiä yhdistävät ja heitä toisistaan erottavat tekijät tai piirteet kuten kieli, uskonto, arvot, tavat ja käsitykset hyvästä elämästä.

Saman etnisen taustan (esimerkiksi synnyinmaan) jakavat ihmiset voivat poiketa toisistaan huomattavasti kulttuurisesti, ja toisaalta esimerkiksi kieli tai uskonto saattaa yhdistää etniseltä identiteetiltään erilaisia ihmisiä. Lisäksi ei ole mitenkään sanottua, että samankielisillä henkilöillä on samat kulttuuriset arvot tai että samaan uskonnolliseen yhteisöön kuuluvat ihmiset puhuvat samaa kieltä. Nykymaailmaan kuuluu kaiken lisäksi sekä kulttuuristen käytäntöjen muuttuminen ihmisen elämän eri vaiheissa että esimerkiksi kaksikielisyyttä ja monen etnisen identiteetin samanaikaista kokemista. Tietyn uskontokunnan sisällä saattaa olla hyvin suurta sisäistä vaihtelua uskonnollisuuden kokemisessa ja traditioiden noudattamisessa. Monikulttuurisuus on siis pohjimmiltaan myös hyvin monimutkaista (englanniksi *complex diversity*).

Monikulttuurisuus jaetaan usein kahtia siten, että osaan siitä lasketaan perinteiset vähemmistöt kuten alkuperäiskansat sekä historialliset kieliryhmät ja uskonnolliset yhteisöt. Näistä erillään tarkastellaan kansainvälisen muuttoliikkeen tuottamia etnisiä ja/tai kulttuurisia ryhmiä ja yhteisöjä. Usein ajatellaan, että ensiksi mainituilla on jälkimmäisiä enemmän kulttuurisia oikeuksia, ja julkisella vallalla vastaavasti heidän osaltaan enemmän velvollisuuksia näiden oikeuksien toteuttamisen takaamiseen. Käytännössä tiukkaa jakoa voi kuitenkin olla vaikea ylläpitää. Perinteisistä vähemmistöistä monet ovat syntyneet maahanmuuton myötä, ja ajan mittaan monista uusista ryhmistä tulee puolestaan historiallisia yhteisöjä. Lisäksi moniin vähemmistöihin, kuten ruotsinsuomalaisiin ja suomenvenäläisiin, kuuluu ihmisiä, jotka perustellusti voidaan luokitella molempiin kategorioihin, joko vanhoihin tai uusiin ryhmiin.

Eri maissa harjoitetaan erilaisia käytäntöjä ihmisten etnisessä ja kulttuurisessa luokittelussa. Kaikista maista on saatavissa suhteellisen luotettavia tietoja yhteiskunnan jakautumisesta kansalaisuuden mukaan. Kansalaisuus on kuitenkin kansainvälisten vertailujen osalta hankala muuttuja, koska eri maiden kansalaisuuslainsäädännöt vaikuttavat suuresti kansalaisuuden saamisen prosesseihin. Vertailukelpoisinta tietoa on saatavilla synnyinmaasta, ja tätä tietoa käyttää hyväkseen esimerkiksi OECD omissa muuttoliikeraporteissaan. Synnyinmaa ei välttämättä ole kuitenkaan kovin luotettava lähde yhteiskunnan kulttuuristen rakenteiden selvittämiseksi: Ruotsiin on muuttanut Turkista paljon turkin- ja kurdinkielisiä sekä eri suuntausten muslimeja, Virosta Suomeen viron- ja venäjänkielisiä sekä taustoiltaan luterilaisia ja ortodokseja.

Pohjois-Amerikassa sekä Irlannissa ja Britanniassa selvitetään väestönlaskennassa myös ihmisten rotua, etnistä taustaa tai etnistä identiteettiä, mutta Manner-Euroopassa kansallisuuden tai etnisyyden tiedustelemisen on lähinnä itäeurooppalainen ilmiö. Pohjoismaissa etnisen taustan tai identiteetin tiedustelu on lainsäädännössä tarkasti säädelty, eikä niistä ole olemassa virallisia tilastoja. Suomessa on 1800-luvun lopulta lähtien tilastoitu maassa asuvien itse rekisteröimä äidinkieli. Muista Pohjoismaista ei ole saatavilla myöskään virallisia kielitilastoja.

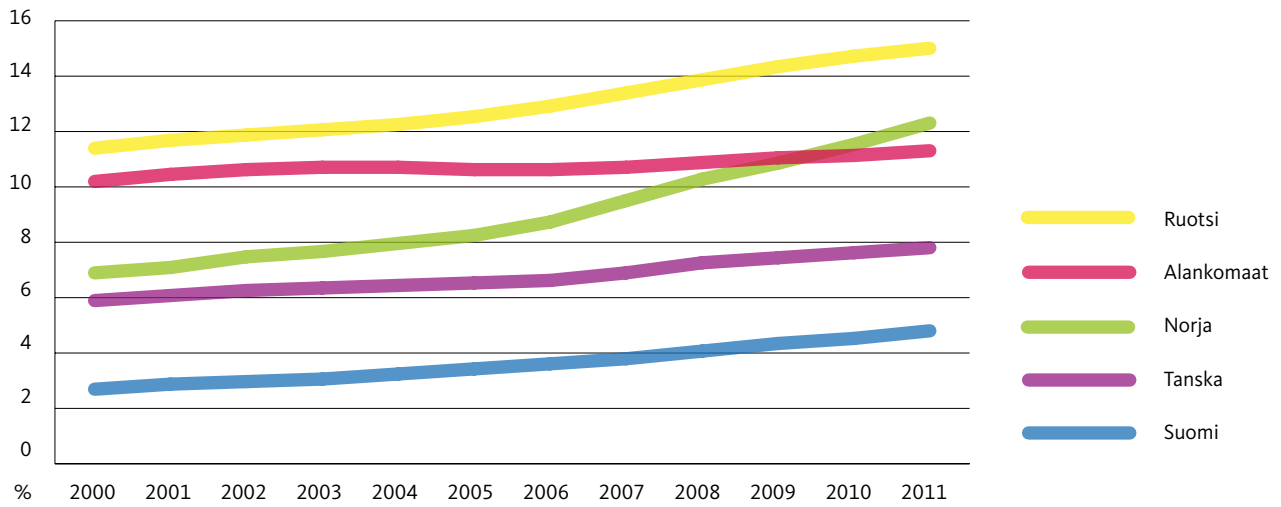
Perinteisten vähemmistöjen osalta ei siis ole Ruotsista, Norjasta, Tanskasta ja Alankomaista mahdollista esittää tarkkoja tilastollisia tietoja. Voidaan kuitenkin todeta, että Alankomaita lukuun ottamatta ne olivat etnisiltä ja kulttuurisilta rakenteiltaan varsin yhtenäisiä maita vielä 1900-luvun puolivälissä. Ruotsissa ja Norjassa on historiallisesti ollut saamelaisia sekä juutalaisia ja romaneja, minkä lisäksi Ruotsissa perinteisiin vähemmistöihin kuuluvat esimerkiksi suomalaiset ja tornionjokilaaksolaiset sekä Norjassa puolestaan kveenit.

Tanskan historiallisia vähemmistöjä ovat niin ikään romanit ja juutalaiset sekä saksalaiset. Lisäksi Tanskan Manner-Eurooppaan kuuluvassa osassa asuu färsaarelaisiksi tai grönlantilaisiksi identifioituvia ihmisiä sekä kyseisten kielten puhujia. Myös Alankomaat on kielellisesti ollut perinteisesti melko yhtenäinen yhteiskunta, lukuun ottamatta friisinkielistä vähemmistöä pohjoisessa sekä toisinaan omaksi kieliryhmäkseen laskettua limburgia etelässä. Uskonnollisessa mielessä maa on kuitenkin jakautunut kahteen suureen uskontokuntaan, katolisiin ja kalvinisteihin sekä lukuisiin pienempiin uskonnollisiin yhteisöihin.

Kaikkiin näihin maihin suuntautui toisen maailmansodan jälkeen aikaisempaa selvästi enemmän kansainvälistä muuttoliikettä. Ensimmäisessä vaiheessa kyse oli etenkin niin sanotuista vierastyöläisistä, joita värvättiin tietoisesti ulkomailta työvoimapulan helpottamiseksi ja joiden oletettiin ajan mittaan muuttavan takaisin kotimaihinsa. Tämä rekrytointipolitiikka loppui 1970-luvun puolivälissä. Toisessa vaiheessa monet asuinmaahan pysyvästi jääneistä avoituivat omasta kotimaasta lähtöisin olevan henkilön kanssa tai yhdistivät jo olemassa olevan perheensä. Tämän perheperusteisen muuttoliikkeen lisäksi kyseiset maat ovat kylmän sodan päättymisen jälkeen vastaanottaneet väestömäärään suhteutettuna varsin suuren määrän pakolaisia.

Kuviossa 1 näkyy ulkomailla syntyneiden väestöosuuden kehitys tällä vuosisadalla eräissä Pohjois-Euroopan maissa. Taulukosta 1 ilmenee puolestaan suurimpien maahanmuuttajaryhmien synnyinmaa vuonna 2010. Viimeksi mainitun perusteella voi samalla tehdä joitain arvioita kyseisten maiden etnisistä ja kulttuurista rakenteista. Kansainvälinen muuttoliike on muuttanut suuresti yhteiskuntien kielellisiä rakenteita: turkki, kurdi ja arabia ovat monissa Euroopan maissa suuria vähemmistökieliä. Islam on vakiintunut osaksi pohjoiseurooppalaisten yhteiskuntien uskonnollista ja arvomaisemaa, ja esimerkiksi puolalaisten myötä Pohjoismaihin on muuttanut paljon taustaltaan katolilaisia ihmisiä. Erityisesti suurkaupungit ovat kielellisesti ja uskonnollisesti nykyään ”super-monimuotoisia”. Niissä puhutaan kymmeniä, ellei satoja kieliä, ja uskontojen ja elämäntapojen kirjo on huomattava.

Kuvio 1. Ulkomailla syntyneiden osuus väestöstä eräissä Pohjois-Euroopan maissa vuosina 2000–2011. Lähde: OECD.

Taulukko 1. Suurimmat maahanmuuttajaryhmät synnyinmaan mukaan eräissä Pohjois-Euroopan maissa 2010. Lähde: OECD.

Alankomaat		Norja		Ruotsi		Tanska		Suomi	
Turkki	197 400	Puola	57 100	Suomi	169 500	Turkki	32 500	Entinen Neuvostoliitto	48 678
Surinam	186 200	Ruotsi	44 600	Irak	121 800	Saksa	28 500	Ruotsi	31 160
Marokko	167 700	Saksa	26 200	Entinen Jugoslavia	70 800	Puola	26 600	Viro	25 009
Indonesia	137 800	Tanska	22 900	Puola	70 300	Irak	21 300	Somalia	8 073
Saksa	122 300	Irak	21 400	Iran	62 100	Bosnia ja Hertsegovina	17 800	Venäjä	8 030
Puola	66 600	Somalia	19 400	Bosnia ja Hertsegovina	56 200	Norja	14 700	Irak	7 167
Kaikki ulkomailla syntyneet yhteensä	1 868 700		569 100		1 384 900		428 900		248 135

Vähemmistöjen oikeudet ja suhtautuminen monikulttuurisuuteen

Useimmat yhteiskunnat ovat aina olleet siinä mielessä monikulttuurisia, että niissä on puhuttu useita eri kieliä, kuuluttu eri uskonnollisiin yhteisöihin, ylläpidetty erilaisia tapoja ja traditioita sekä uskottu erilaisiin käsityksiin hyvästä elämästä. 1700-luvun lopulta 1900-luvun puoliväliin ulottuvalla nationalismin aikakaudella toimivan yhteiskunnan keskeisenä tunnusmerkkinä pidettiin kuitenkin yleisesti kulttuurista yhtenäisyyttä: jokaisella kansalla tuli olla oma valtio, jokaisessa valtiossa puolestaan vain yksi kansa. Poikkeuksia tästä säännöstä olivat pitkään lähinnä Sveitsi ja Belgia.

Etnisillä ja kielellisillä vähemmistöillä ei pääsääntöisesti ollut 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuoliskolla kovin paljon oikeuksia, varsinkaan sellaisia oikeuksia, jotka olisivat velvoittaneet julkisen vallan aktiivisesti tukemaan vähemmistöihin kuuluvien ihmisten kielen ja kulttuurin säilyttämistä ja kehittämistä. Suhtautumistavat vaihtelivat hyväntahtoisesta välinpitämättömyydestä odotuksiin valtakulttuuriin sulautumisesta sekä suoranaiseen sortoon ja syrjintään. Uskonnollisten vähemmistöjen asema parani sitä mukaa kun uskonnon ja omantunnon vapaus sisällytettiin kansalaisten perusoikeuksiin.

Suomen valtion säätäminen itsenäistymisen yhteydessä virallisesti kaksikieliseksi oli kansainvälisesti katsoen varsin poikkeuksellinen teko. Kun suuret imperiumit hajosivat ensimmäisen maailmansodan jälkimainingeissa, useisiin itsenäistyneisiin maihin luotiin kuitenkin erilaisia vähemmistönsuojajärjestelmiä. Näitä valvomaan tarkoitettu Kansainliitto osoittautui kuitenkin tehottomaksi sekä suojelemaan vähemmistöjä että estämään kieli- ja kansallisuuskysymysten poliittista hyväksikäyttöä.

Kansainliiton epäonnistuminen rauhan ja vakauden säilyttämisessä ja ihmisoikeuksien kunnioittamisen takaamisessa otettiin huomioon Yhdistyneitä Kansakuntia perustettaessa. Valtioiden sitoutumista sopimusten noudattamiseen haluttiin parantaa sekä tehostaa valvonta- ja sanktiojärjestelmiä. Aluksi oikeudet määrittyivät kuitenkin vahvasti nimenomaan yksilöiden ihmisoikeuksien kautta, kun taas kollektiiviset oikeudet jäivät taka-alalle. Käännekohtana voidaan pitää vuonna 1966 hyväksyttyä YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevaa yleissopimusta, jonka 27. artiklassa kielletään valtioita estämästä vähemmistöihin kuuluvia henkilöitä nauttimasta omasta kulttuuristaan, tunnustamasta ja harjoittamasta omaa uskontoaan ja käyttämästä omaa kieltään.

1960- ja 1970-luku olivat muutenkin monessa mielessä tärkeä ajanjakso kulttuuristen oikeuksien yleisen kehityksen sekä eri maiden omien monikulttuurisuuslinjausten kannalta. Useisiin maihin kuten Belgiaan, Italiaan ja Espanjaan luotiin alueellisia itsehallintoratkaisuja, joista monissa taustalla oli erilaisia kieli- tai muita vähemmistökysymyksiä. Kulttuuristen oikeuksien toteutumiseen alettiin muutenkin kiinnittää enemmän huomiota ja luoda erilaisia järjestelmiä esimerkiksi kielen, traditioiden ja perinteisten elinkeinojen säilymisen turvaamiseksi. Pohjoismaissa alettiin parantaa saamelaisten asemaa sekä kiinnittää huomiota romanien elinoloihin.

Viimeisten viiden vuosikymmenen aikana perinteisiin vähemmistöihin kuuluvien ihmisten kielellisistä ja kulttuurisista oikeuksista on tullut laajalti hyväksytty yleinen normi, ja useimmissa maissa julkisella vallalla katsotaan olevan myös ainakin jokin velvollisuus tukea ja edistää näiden oikeuksien toteutu-

mista eli kielen ja kulttuurin säilymistä. Tätä kehitystä symboloivat kaksi Euroopan neuvoston puitteissa hyväksyttyä asiakirjaa: alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva Eurooppalainen peruskirja (1992) sekä kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus (1995).

Samalla ajanjaksolla useiden eurooppalaisten yhteiskuntien etninen, kielellinen ja kulttuurinen rakenne on kuitenkin muuttunut paljon kansainvälisen muuttoliikkeen seurauksena. Maahanmuuton myötä kielellinen monimuotoisuus on lisääntynyt ja monet uusista kieliryhmistä ovat huomattavasti suurempia kuin useat perinteiset etniset tai kielelliset vähemmistöt. Lisäksi niihin kuuluvat ihmiset asuvat usein suurimmissa kaupungeissa tai muilla yhteiskunnan ydinalueilla. Islamista on tullut olennainen osa eurooppalaista uskonnollista maisemaa, viime aikoina myös Kiinasta ja Intiasta muuttaneiden määrät ovat olleet selvässä kasvussa.

Kansainvälisessä kirjallisuudessa yleinen käsitys oli pitkään se, että maahanmuuttajilla ja heidän jälkeläisillään ei ole samoja oikeuksia kuin alkuperäiskansoihin ja historiallisiin vähemmistöihin kuuluvilla ihmisillä. Jälkimmäisten voitiin usein perustellusti katsoa joutuneen syrjinnän ja erilaisten sulautumis- paineiden kohteeksi, kun taas maahanmuuttajien ajateltiin jättävän kotimaansa ja sen kulttuuriyhteisöt vapaaehtoisesti taakseen ja muuttavan tietoisesti toisenlaiseen kulttuuriyhteisöön.

Viime vuosikymmeninä suhtautuminen on kuitenkin muuttunut, ja myös maahanmuuttajien kielellisiin ja kulttuurisiin oikeuksiin on alettu kiinnittää enemmän huomiota. Tähän on useita syitä. Kuten edellä mainittiin, perinteisten ja uusien vähemmistöjen välille voi olla vaikea tehdä käytännössä selvää eroa. Lisäksi maahanmuuttajien ja joissain tapauksissa myös heidän jälkeläistensä oikeudella oman kielensä, kulttuurinsa ja etnisen identiteettinsä säilyttämiseen on katsottu olevan uuteen asuinmaahan ja sen valtakulttuuriin integroitumisen kannalta myönteisiä vaikutuksia. Erityisesti 1980-luvulla ja 1990-luvun alkupuoliskolla kulttuurista monimuotoisuutta pidettiin usein myös yleisesti hyvänä ja tukemisen arvoisena asiana.

1990-luvun lopulla erityisesti maahanmuuttajien kulttuurisiin oikeuksiin alkoi kuitenkin kohdistua aikaisempaa enemmän kritiikkiä niissä maissa, joita oli alettu pitää yleisen suhtautumistapansa sekä käytäntöjensä puolesta multikulturalistisina. Tämä multikulturalismi on syytä käsitteellisesti erottaa edellä käsitellystä monikulttuurisuudesta. Monikulttuurisuus on yksinkertainen väestöllinen tosiasia eli yhteiskunta sisältää esimerkiksi useita eri kieliä, uskontoja tai etnisiä ryhmiä. Multikulturalismi tarkoittaa sitä vastoin kulttuurisen monimuotoisuuden virallista tunnustamista, myönteistä tai vähintään neutraalia suhtautumista tähän monikulttuurisuuteen sekä kielten, kulttuurien ja etnisten identiteettien säilymisen julkista tukemista.

Multikulturalistisia maita olivat Euroopassa 1980-luvulla lähinnä Ruotsi, Britannia ja Alankomaat. Näistä maista Alankomaat on viime vuosikymmeninä tehnyt selvän suunnanmuutoksen. Tämä näkyy alla olevassa taulukossa 2, joka perustuu Multiculturalism Policy Index -hankkeessa (MCP) kerättyihin tietoihin. Sen sijaan Ruotsissa ja Britanniassa suhtautuminen on vuosituhannen vaihteen jälkeen säilynyt suurin piirtein ennallaan. Indeksien pisteytysjärjestelmän perusteet löytyvät MCP:n kotisivulta.

2000-luvun puolella multikulturalismia on voimakkaasti kritisoitu eri maissa ja jopa korkeimmalla poliittisella tasolla. Eniten huomiota lienee kiinnittänyt Angela Merkelin lausunto, jonka mukaan ”Multikulti” oli täydellisesti epäonnistunut. Lausunto on siinä mielessä outo ja ongelmallinen, ettei Saksassa missään vaiheessa ole harjoitettu multikulturalismia edellä mainitussa mielessä. Vierastyöläisten jääminen pysyvästi maahan tunnustettiin virallisesti vasta aivan 1990-luvun lopussa.

Muutenkin on hyvä olla tietoinen viimeaikaisessa kehityksessä ilmenevistä ristiriidoista ja epäjohtonmukaisuuksista. Maahanmuuttajien kulttuuriset oikeudet ovat viime vuosikymmeninä itse asiassa kehittyneet kiistatta suotuisampaan suuntaan. Euroopan maiden välillä on tosin suuria eroja. Esimerkiksi Italiassa, Ranskassa, Sveitsissä ja Tanskassa yhteiskuntien uusilla jäsenillä ei vielääkään ole juuri kielellisiä ja kulttuurisia oikeuksia, kun taas esimerkiksi Espanjassa, Irlannissa ja Portugalissa on otettu askelia multikulturalismin suuntaan. Kokonaiskuvan muodostamista vaikeuttaa myös se, että etenkin liittovaltioissa eri alueilla voidaan noudattaa toisistaan selvästi poikkeavaa kotouttamis- ja vähemmistöpolitiikkaa. Samoin suurten kaupunkien linjaukset saattavat olla keskenään hyvin erilaisia, ja joissain tapauksissa aivan toisenlaisia kuin kansalliset periaatteet ja käytännöt.

Taulukko 2. Maahanmuuttajaryhmiin kohdistunut multikulturalismi eräissä maissa. Lähde: Multiculturalism Policy Index.

	1980	2000	2010
Alankomaat	2,5	5,5	2
Australia	5	8	8
Belgia	1	3	5,5
Britannia	2,5	5,5	5,5
Espanja	0	1	3,5
Irlanti	1	1,5	3
Italia	0	1,5	1
Itävalta	0	1	1,5
Japani	0	0	0
Kanada	5	7,5	7,5
Kreikka	0,5	0,5	2,5
Norja	0	0	3,5
Portugali	1	2	3,5
Ranska	1	2	2
Ruotsi	3	5	7
Saksa	0	2	2,5
Suomi	0	1,5	6
Sveitsi	0	1	1
Tanska	0	0,5	0
Uusi-Seelanti	2,5	5	5,5
Yhdysvallat	3	3	3
Yhteensä	28	57	74

Kieli, kulttuuri ja valtio

Tässä luvussa tarkastellaan lyhyesti kunkin selvityksen kohteena olevan maan kielipolitiikkaa, kirkon ja valtion välistä suhdetta sekä perinteisten tai kansallisten vähemmistöjen asemaa. Erityisesti tarkastellaan kieli- ja kulttuurioikeuksien kulttuuripoliittisia ulottuvuuksia. Suomea tarkastellaan kunkin aihealueen yhteydessä suhteessa muista maista tehtyihin havaintoihin.

Tähän selvitykseen sisällytetyistä maista Ruotsi, Tanska ja Alankomaat ovat virallisesti yksikielisiä maita. Norjan kielen kahdella kielimuodolla, bokmålilla eli kirjanorjalla sekä nynorskilla eli uusnorjalla on Norjassa virallisen kielen asema. Suomi on virallisesti kaksikielinen maa, jonka kansalliskieliä ovat suomi ja ruotsi. Ahvenanmaa on virallisesti yksikielinen maakunta. Perustuslain 17 §:n mukaan julkisen vallan on huolehdittava molempiin kieliryhmiin kuuluvien sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan. Valtio rahoittaa useita ruotsinkielisiä taide- ja kulttuurilaitoksia ja ruotsinkielistä kulttuurialan koulutusta sekä muuten tukee kulttuuritoimintaa molemmilla kansalliskielillä.

Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa on reformaatiosta lähtien ollut luterilainen valtionuskonto. Ruotsi luopui tästä järjestelystä vuosituhaten vaihteessa, ja Ruotsin kirkon nykyinen asema muistuttaa pitkälti Suomen evankelis-luterilaisen kirkon asemaa. Norjassa tehtiin myös vastikään päätös valtionkirkkojärjestelmästä luopumisesta. Alankomaissa valtio ja kirkko erottiin toisistaan jo 1700-luvun lopussa.

Suomen valtionkirkkojärjestelmä purettiin 1800-luvun puolivälissä. Itsenäisessä Suomessa sekä evankelis-luterilaisella kirkolla että ortodoksisella kirkolla on ollut virallisen kirkon, ns. kansankirkon asema. Molempien kirkkokuntien asemaa määrittää oma laki, ja niillä on myös oikeus kirkollisveron keräämiseen. Perustuslaki mainitsee kuitenkin ainoastaan Suomen evankelis-luterilaisen kirkon (76 §), ja sillä voidaan katsoa olevan itsehallinnollinen asema. Opetus- ja kulttuuriministeriö on viime vuosina myöntänyt myös muutamille muille rekisteröidyille uskonnollisille yhdyskunnille valtionavustusta.

Kaikki viisi maata ovat allekirjoittaneet ja ratifioineet Euroopan neuvoston puitesopimuksen kansallisten vähemmistöjen suojelusta sekä alueellisia tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan. Tanskan tapauksessa se koskee maan saksankielistä vähemmistöä Jyllannin eteläosassa, Alankomaiden tapauksessa puolestaan friisinkielistä vähemmistöä maan pohjoisosassa. Molemmilla väestöryhmillä ja niiden kielillä oli jo tätä ennen tunnustettu vähemmistöasema.¹

Ruotsi tunnusti vuosituhaten vaihteessa viisi vähemmistöä ja niiden kieltä: alueellisina vähemmistöinä saamelaiset alkuperäiskansana (saamen kieli), ruotsinsuomalaiset (suomi) ja tornionjokilaaksoiset (meänkieli) sekä ei-alueellisina vähemmistöinä romanit (romani chib) ja juutalaiset (jiddiš). Laki

---

¹ Tanskaan kuuluvat virallisesti myös Grönlanti ja Färsaaret. Färsaarelaiset ovat lainsäädännössä itsehallinnollinen kansallinen yhteisö (*folkesamfund*) Tanskan kuningaskunnassa, grönlantilaisilla katsotaan puolestaan olevan kansanoikeudellinen itsemääräämisoikeus. Alankomaiden kuningaskuntaan kuuluvat myös Curaçaon, Sint Maartenin ja Aruban itsehallinnolliset alueet Karibian merellä.

kansallisista vähemmistöistä ja vähemmistökielistä astui voimaan vuonna 2010. Vuodesta 2002 Ruotsin kulttuurineuvostolla on ollut erityisiä avustuksia saamelaiden (ks. myös alla) ja muiden kansallisten vähemmistöjen sekä kansallisten vähemmistöjen kirjallisuuden tukemiseksi.

Norjassa kansallisina vähemmistöinä pidetään juutalaisia, kveenejä, romaneja, kiertäviä (*taterane/de resande*) sekä metsäsuomalaisia. Norjan arkisto-, kirjasto- ja museolaitos sekä Norjan kulttuurineuvosto myöntävät rahoitusta näille vähemmistöryhmille (ks. saamelaisista enemmän alla) sekä erilaisiin muihin vähemmistöihin liittyviin hankkeisiin. Saamelaisia lukuun ottamatta Norjassa ei ole vähemmistöjä suoraan koskevaa lainsäädäntöä.

Suomi ei tunnusta kansallisia vähemmistöjä tai vähemmistökieliä virallisesti lainsäädännössään, mutta Suomen perustuslain 17. pykälä mainitsee, että saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus kielensä ja kulttuurinsa säilyttämiseen ja kehittämiseen. Pykälän esitöissä on erikseen mainittu pitkään Suomessa olleina vähemmistöryhminä juutalaiset ja tataarit. Samalla kuitenkin korostetaan, ettei kyseinen perusoikeus rajoitu koskemaan vain perinteisiä Suomessa olevia vähemmistöjä. Lakiuudistuksen perusteluissa mainitaan myös, että sallimisen lisäksi säännös velvoittaa julkista valtaa tukemaan siinä tarkoitettujen ryhmien oman kielen ja kulttuurin kehittämistä.

Raportoidessaan Euroopan neuvostolle alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan täytäntöönpanosta Suomi on alueellisina tai vähemmistökielinä käsitellyt ruotsin ja saamen kieltä sekä ei-alueellisina vähemmistökielinä romanikieltä, venäjän kieltä, tataarikieltä, jiddiä, karjalan kieltä ja viittomakieltä. Näistä karjalan kieli määriteltiin ei-alueelliseksi vähemmistökieleksi Suomessa vuonna 2009. Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen osalta Suomi puolestaan raportoi saamelaiden, romanien ja ruotsin kieltä käyttävien Suomen kansalaisten sekä vanhavanäläisten ja muiden venäjänkielisten, tataarien ja juutalaisten asemasta ja niihin kohdistuneista toimista sekä erikseen Ahvenanmaasta. Vähemmistöryhmien kulttuurisiin tarpeisiin ja hankkeisiin on ollut mahdollista hakea opetus- ja kulttuuriministeriöltä avustusta.

Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa on myös Euroopan ainoaksi alkuperäiskansaksi yleensä luokiteltua saamelaisväestöä, joka jakautuu useisiin eri kieliryhmiin. Kaikissa maissa saamelaisilla on oma edustuksellinen elin, saamelaiskäräjät, mutta itsehallinnon taso vaihtelee maasta toiseen.

Norja on ainoa maa, joka on allekirjoittanut ja ratifioinut ILO:n alkuperäiskansojen oikeuksia koskevan sopimuksen numero 169. Saamelaiskäräjät perustettiin vuonna 1987, ja sillä on paikalliseen saamelaislakiin nojaten suhteellisen paljon päätösvaltaa saamelaisiin liittyvissä asioissa sekä melko paljon taloudellista vapautta. Sille kuuluu mm. saamelaiskulttuuria ja järjestöelämää varten osoitettujen rahavarojen jakamisen ohjaus sekä saamelaiskulttuurin muinaismuistojen suojelu. Saamelaiskäräjien itsehallintoasemaa korostaa myös maa- ja vesialueiden hallintaa koskeva Finnmarkinlaki (Ruijanlaki). Norjan perustuslain mukaan valtion viranomaisilla on velvollisuus edistää saamelaiden mahdollisuuksia turvata ja kehittää kieltään, kulttuuriaan ja yhteiskuntaelämäänsä.

Ruotsin perustuslaissa ei ole erillistä säännöstä saamelaisista tai näiden oikeuksista. Saamelaiskäräjät perustettiin vuonna 1993 kehittämään elävää saamelaiskulttuuria (ml. elinkeinotoiminta) aloittein ja esityksin. Sen tehtäviin kuuluu mm. valtionapujen ja saamelaisrahaston varojen jakaminen saamelais-

kulttuurin ja -yhdistysten tarpeisiin. Ruotsin saamelaiskäräjien asema on kuitenkin Norjan institutioon verrattuna vähemmän itsehallinnollinen. Saamelaiskäräjät on keskushallintoon kuuluva valtion viranomaisena, mikä antaa Ruotsin valtiolle vallan ohjata sen toimintaa. Se ei voi myöskään itse täysivaltaisesti päättää saamastaan rahoituksesta, eikä sillä ole yhtä vahvaa asemaa lausunnonantajana tai neuvotteluelimenä.

Suomen perustuslaissa saamelaiset tunnustetaan alkuperäiskansana, samoin kuin heidän oikeutensa ylläpitää ja kehittää omaa kulttuuriaan. Muista vähemmistöryhmistä poiketen saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään erillisellä lailla. Perustuslaki määrittää saamelaisille myös heidän kotiseutualueelleen² kieltä ja kulttuuria koskevan itsehallinnon. Kulttuuriin katsotaan kuuluvaksi myös saamelaisten perinteiset elinkeinot. Saamelaiskäräjiä koskevan lain mukaisesti tähän itsehallintoon kuuluvia tehtäviä varten saamelaiset valitsevat vaaleilla keskuudestaan saamelaiskäräjät, jolla on yleinen toimivalta hoitaa saamelaisten omaa kieltä ja kulttuuria sekä heidän asemaansa alkuperäiskansana koskevia asioita. Se voi myös tehdä viranomaisille aloitteita ja esityksiä. Kulttuurimäärärahojen jaossa saamelaiskäräjät toteuttaa saamelaisten itsehallintoa koko Suomen laajuisesti.

---

2 Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kuntien alueet sekä Sodankylän kunnassa sijaitseva Lapin paliskunnan alue.

Maahanmuuttajiin kohdistuvat monikulttuurisuuslinjaukset

Raportin tässä osassa tarkastellaan lähemmin 1960-luvun jälkeisiä monikulttuurisuuslinjauksia Ruotsissa, Alankomaissa, Tanskassa ja Norjassa. Analyysi kohdistuu erityisesti maahanmuuttajien ja uusien etnisten ja kulttuuristen vähemmistöjen asemaan ja niitä koskeviin kulttuuripoliittisiin linjauksiin ja muihin päätöksiin.

Ruotsin vähemmistö- ja kotouttamispolitiikka

Ruotsin vähemmistö- ja kotouttamispoliittinen suunnanmuutos 1960-luvun puolivälissä on Euroopan dramaattisimpia. Vielä 1950-luvulla valtio pyrki sulauttamaan sekä perinteisten vähemmistöjen edustajia että maahanmuuttajia ruotsalaiseen kansalliseen ja kieliyhteisöön. Nämä assimilaatiotoimet eivät Ruotsissa kuitenkaan tapahtuneet aggressiivisen nationalismin nimissä. Nykyaikaiseen yhtenäiskulttuuriin perustuvan yhteiskunnan katsottiin tarjoavan myös vähemmistöihin kuuluville ihmisille parhaat olot ja elämässä menestymisen mahdollisuudet.

1960-luvulla monet Baltian maista tulleet sekä eri maista Ruotsiin muuttaneet juutalaiset alkoivat vastustaa sulauttamispolitiikkaa ja vaatia itselleen kielellisiä ja kulttuurisia oikeuksia. Lisäksi muutto liikkeen lisääntyttä ja rekrytointialueen laajennuttua maantieteellisesti Ruotsiin muutti esimerkiksi Etelä-Euroopasta ja Lähi-idästä paljon ihmisiä, joiden osalta nopea sulautuminen vaikutti epärealistiselta. Myös Suomen valtio toivoi Ruotsin valtion tukevan Suomesta Ruotsiin muuttaneiden kielen säilymistä, jotta nämä voisivat myöhemmin sujuvasti muuttaa takaisin Suomeen.

Vuonna 1975 hyväksytyssä Ruotsin ensimmäisessä maahanmuuttaja- ja vähemmistöpoliittisessa periaatepääöksessä avainsanoiksi määriteltiin tasa-arvo (*jämlikhet*), valinnanvapaus (*valfrihet*) sekä yhteistyö (*samverkan*). Olennainen tekijä suunnanmuutoksessa oli nimenomaan valinnanvapauden korostaminen: Ruotsiin muuttaneella ihmisellä oli oikeus itse päättää siitä, missä määrin hän säilyttää oman kielellisen ja kulttuurisen identiteettinsä ja missä määrin puolestaan ruotsalaistuu. Julkisella vallalla katsottiin olevan velvollisuus tukea tämän päätöksen toteutumista, oli se kumpi tahansa.

Käytännön toimia kielen, kulttuurin ja identiteetin säilyttämiseksi olivat julkisen tuen antaminen maahanmuuttajien etnisille järjestöille ja viestintävälineille sekä äidinkielen opetuksen sisällyttäminen kouluopetukseen. Lisäksi maahanmuuttajien oikeutta äänestää kunnallisvaaleissa laajennettiin ja kansalaisuuden saamisen ehtoja höllennettiin. Maahanmuuttajien kulttuuriset oikeudet sisällytettiin myös perustuslain uuteen säännökseen, jonka mukaan valtion tuli edistää etnisten, kielellisten ja kulttuuristen vähemmistöjen mahdollisuuksia ylläpitää ja kehittää omaa kulttuurista ja sosiaalista elämäänsä. Samoihin aikoihin Ruotsi myös tunnusti saamelaiset alkuperäiskansana. Tarkkaa eroa maahanmuuttajaryhmien ja historiallisten vähemmistöjen välillä ei tässä vaiheessa muuten tehty.

Karin Borevin (2013, 154) mukaan ruotsalaista multikulturalismia luonnehti aluksi myönteinen suhtautuminen kulttuuriseen monimuotoisuuteen sekä vahva usko kaikille yhteisten julkisten instituutioiden kuten koululaitoksen integrointikykyyn. Käsitteitä alettiin kuitenkin kyseenalaistaa ja järjestelmää uudistaa jo pian seuraavan vuosikymmenen puolella. Valtiovallan taholta tarkennettiin, että maahanmuuttajien ja vähemmistöjen valinnanvapaus ei tarkoittanut oikeutta sellaisiin kulttuurisiin käytäntöihin, jotka ovat ristiriidassa ruotsalaisen yhteiskunnan lakien ja normien kanssa. Lisäksi korostettiin kaikkien tarvetta omaksua ruotsin kieli sekä yhteiset edut ja tavoitteet.

Merkittävä muutos oli myös aikaisempaa tarkempi rajanveto maahanmuuttajaryhmien ja historiallisten vähemmistöjen välillä. Valtion velvollisuudet maahanmuuttajia kohtaan täsmennettiin ajankohtaisessa tilanteessa ilmenevistä tarpeista huolehtimiseen. Vuoden 1986 maahanmuuttajapoliittisessa päätöksessä todettiin, että maahanmuuttajien ei tullut odottaa voivansa muodostaa pysyviä etnisiä vähemmistöjä Ruotsiin. Vähemmistön käsite varattiin ryhmille, jotka ovat olleet maassa aina tai vähintään hyvin pitkään. Maahanmuuttajia alettiin ylipäätään enemmän kohdella ryhmien sijaan yksilöinä. Käytännön toimiin nämä muutokset eivät kuitenkaan merkittävästi vaikuttaneet.

Ruotsissa alettiin 1990-luvulla huolestua entistä enemmän siitä, että erityisesti Euroopan ulkopuolelta tulleet maahanmuuttajat eivät löytäneet paikkaansa yhteiskunnassa. Maahanmuutto oli samalla muutunut aikaisempaa enemmän pakolaisperusteiseksi. Vuosikymmenen loppupuolella tehtiin virallinen käsitteellinen siirtymä maahanmuuttajapolitiikasta integraatiopolitiikkaan. Kotoutuminen katsottiin koko yhteiskuntaa koskettavaksi asiaksi ja kaksisuuntaiseksi prosessiksi, joka koskettaa sekä Ruotsissa syntyneitä että Ruotsiin muuttaneita. Monimuotoisuudesta (*mångfald*) tuli ruotsalaisen yhteiskunnan keskeisiä käsitteitä, jonka tarkka sisältö on kuitenkin usein epäselvä.

Erityisesti maahanmuuttajiin tai etnisiin ryhmiin kohdistuviin politiikkatoimiin otettiin puolestaan etäisyyttä. Kotouttamispoliittiset toimet rajattiin välittömästi muuttoa seuraaviin vuosiin. Erik Ullenhagin toteuttamassa uusimmassa integraatiopolitiittisessa uudistuksessa vuodelta 2010 tavoitteena on maahanmuuttajien mahdollisimman nopea sopeutuminen ruotsalaiseen yhteiskuntaan, missä prosessissa ruotsin kielen oppiminen nähdään ensiarvoisen tärkeänä. Muuton jälkeisen etabloitumisjakson jälkeen Ruotsiin muuttavan tulee lähtökohtaisesti pärjätä omillaan.

Näistä muutoksista huolimatta Ruotsissa annetaan kuitenkin yhä äidinkielen opetusta koulussa sekä julkista tukea maahanmuuttajien ja etnisten ryhmien yhdistyksille ja muille organisaatioille. Nämä tukitoimet ovat ilmeisesti supistuneet vuosikymmenten mittaan, joskin tarkkoja tietoja on vaikea saada (ks. esim. Laitinen 2012). Ero maahanmuuttajien ja historiallisten vähemmistöjen välillä korostui entisestään, kun vuosituhannen vaihteessa Ruotsissa tunnustettiin virallisesti viisi kansallista vähemmistöä ja niiden kieltä.

Ruotsin kulttuuripoliitikka ja monikulttuurisuus

1970-luvun puolessavälissä uudistettiin myös ruotsalaista kulttuuripoliitikkaa, tai tarkemmin sanottuna luotiin ensi kertaa pohjaa nykyaikaiselle kansalliselle taide- ja kulttuuripoliitikkalle. Vuoden 1974 hallituksen kulttuuripoliittisessa asiakirjassa maahanmuuttajat ja vähemmistöjen edustajat nähtiin

yhdessä esimerkiksi lasten, vammaisten ja muuten heikompiosaisten ihmisten kanssa syrjäytyneiksi ryhmiksi (*eftersatta grupper*), joiden asemaa tuli parantaa demokraattisen ja tasa-arvoisen kulttuuripolitiikan avulla. Maahanmuuttajien ja vähemmistöjen katsottiin myös voivan inspiroida ruotsalaista yhteiskuntaa, jos niillä oli mahdollisuus oman kulttuurinsa ja identiteettinsä säilyttämiseen. Käytännön taide- ja kulttuuripoliittiset toimenpiteet jäivät kuitenkin vähäisiksi.

Myös 1990-luvulla kotouttamispolitiikan ja kulttuuripolitiikan uudistaminen osuivat samaan ajankohtaan. Kulttuuripolitiikassa tuli edistää kulttuurista moninaisuutta ja kansainvälistä kulttuurivaihtoa sekä kohtaamista eri kulttuurien välillä. Ensiksi mainittu kulttuuripoliittinen tavoite liittyi kuitenkin ennen muuta taiteelliseen uudistumiseen ja taisteluun kaupallisuuden kielteisiä seurauksia vastaan. Jälkimmäinen kytkeytyi puolestaan vahvemmin kotoutumisen tehostamiseen sekä rasismien ja ksenofobian vastustamiseen.

Uusia toimintamuotoja synnytettiin etenkin maailmankulttuurin käsitteen alla. Vuonna 1998 perustettiin Forum för Världskultur koordinoimaan etnisten ryhmien välisten ja kulttuurienvälisten aktiiviteettien edistämistä ja niistä tiedottamista. Södra Teaternista oli tarkoitus tulla Tukholmaan paikallinen maailmankulttuurikeskus, mutta lopulta sille päädyttiin antamaan vuonna 1997 erityinen tehtävä sisällyttää monimuotoisuus kaikkiin toimintoihinsa. Ajatus alueellisten maailmankulttuurineuvojen asettamisesta toteutui, kun hallitus vuonna 2002 myönsi määrärahan alueellisille monikulttuurisuusneuvoille (*regionala mångkulturkonsulenter*). Vuonna 2004 Göteborgiin avattiin Maailman kulttuurien museo (Världskulturmuseet), joka yhdessä eräiden tukholmalaisien museoiden kanssa muodostavat yhden julkishallinnollisen organisaation (Statens museer för världskultur).

1990-luvun kotouttamispoliittista uudistustyötä edeltänyt komiteamietintö katsoi, että ruotsalainen kulttuuripolitiikka ja kulttuurielämä eivät heijasta yhteiskunnan monimuotoisuutta riittävän hyvin. Taide- ja kulttuuri-instituutioita ja kulttuuritoiminnan muita areenoita kehoitettiin laentamaan toimintansa viitekehystä ja tarjontaansa. Samalla ehdotettiin erityisiä määrärahoja etnisten ja kulttuuristen ryhmien kulttuuritoiminnan tukemiseksi. Nämä ehdotukset jäivät kuitenkin vaille huomiota lopullisessa linjauksessa, tai ne hyväksyttiin vahvasti uudelleen muotoiltuina.

Vuonna 2004 Ruotsin hallitus päätti kuitenkin julistaa vuoden 2006 erityiseksi monikulttuurisuusvuodeksi (*Mångkulturåret 2006*). Taustalla oli nimenomaan tarve saada julkisesti tuetut taide- ja kulttuurilaitokset ja muut organisaatiot kantamaan vastuunsa yhteiskunnan monimuotoistumisen huomioonottamisessa omassa toiminnassaan. Eesityksen taustaselvityksissä oli havaittu, että eri väestöryhmien välillä oli rakenteellisia eroja julkisesti tuettuun taide- ja kulttuuritoimintaan osallistumisessa. Tämän vuoksi kaikkien Ruotsissa asuvien kokemukset, taidot ja arvot tuli hyödyntää julkisesti rahoitetun kulttuurielämän rikastuttamiseksi ja kehittämiseksi.

Monikulttuurisuusvuoden virallinen tavoite oli laajentaa kestäväällä tavalla Ruotsissa asuvien ihmisten mahdollisuuksia osallistua kulttuurielämään sekä edistää erilaisten kulttuuriperinteiden keskinäistä vuorovaikutusta. Lisäksi tavoitteena oli löytää taiteesta ja kulttuurista vastaaville tahoille välineitä, joilla ruotsalaisen yhteiskunnan etninen ja kulttuurinen monimuotoisuus saataisiin paremmin näkyville taide- ja kulttuurilaitoksissa.

Monikulttuurisuusvuosi sai osakseen myös kritiikkiä. Sekä ruotsalaisissa viestimissä että taide- ja kulttuurielämässä sitä arvosteltiin usein varsin voimakkaasti, esimerkiksi ylhäältä annettuna tilapäisenä erityistoimena, joka häiritsi käynnissä olevia aktiviteetteja ja kehittämistä. Monikulttuurisuusvuoden kansallinen koordinaattori Yvonne Rock katsoi kuitenkin loppumietinnössään (SOU 2007, 14–15), että hanke auttoi nostamaan siihen liittyviä kysymyksiä julkiselle agendalle sekä lisäsi taiteen ja kulttuurin kentällä tietoisuutta avoimemman ja inklusiivisemmän kulttuurielämän tarpeesta (ks. myös Edström & Hyltén-Cavallius 2011, 12). Rockin mukaan kentällä on halua edistää etnisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden vahvempaa näkymistä taiteessa ja kulttuurista, joskin tämä halu jakautuu epätasaisesti.

Loppumietintöön sisältyi myös lukuisia suosituksia asioiden edistämiseksi, mutta niistä vain pieni osa on toteutunut. Tällä hetkellä näyttää siltä, että kansallisen kulttuuripolitiikan tasolla monikulttuurisuusvuodella ei ainakaan välittömästi ollut suuria kestäviä vaikutuksia. Kun Ruotsin kulttuuripolitiikkaa uudistettiin vuonna 2009, etniseen ja kulttuuriseen monimuotoisuuteen liittyvät kysymykset jäivät varsin marginaaliseen asemaan vaille täsmällisiä konkreettisia tavoitteita ja toimintatapoja.

Jotain kehitystä kuitenkin löytyy. Ruotsin kulttuurineuvosto, jonka tehtävänä on muun muassa jakaa valtionavustuksia taide- ja kulttuurilaitoksille, katsoo nykyään koko toimintaa ja kaikkea apurahatoimintaa läpäisevän moninaisuusperspektiivin edistämisen kuuluvan keskeisiin tehtäviinsä. Kulttuurineuvosto tukee ja stimuloi alan organisaatioita, kulttuurilaitoksia sekä vapaata kulttuuritoimintaa niiden työskentelyssä etniseen ja kulttuuriseen monimuotoisuuteen liittyvien kysymysten parissa.³ Monikulttuurisuus mainitaan myös useissa uuden kansallisen kulttuuripolitiikan mukaisissa alueellisissa kulttuurisuunnitelmissa. Linjausten käytännön merkityksestä ei ole kuitenkaan täyttä varmuutta.

Vuonna 2008 Ruotsin valtio jakoi 10 miljoonaa kruunua etnisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden edistämiseksi kulttuurielämässä. Taiteilijoiden mahdollisuuksia edistävä Konstnärsmånden sai esimerkiksi tehtäväkseen vahvistaa taiteilijoiden kansainvälisiä kontakteja. Valtakunnallisesti kiertävän Riksteaternin tuli kehittää mallia taiteellisen kehityksen ja monimuotoisuuden edistämiseksi. Kansalaisyhteiskuntaan kuuluva organisaatio Intercult sai rahaa kulttuurienvälisen vuorovaikutuksen eurooppalaisen voimavarakeskuksen toteuttamiseen. Botkyrkassa sijaitsevalta Mångkulturellt centrumilta tilattiin selvitys kulttuuriseen monimuotoisuuteen liittyvien koulutustoimenpiteiden koordinoimisesta. Näidenkään hankkeiden toteutuksesta ja vaikutuksesta ei kuitenkaan ole vielä juuri tietoa saatavilla.

Alankomaiden vähemmistö- ja kotouttamispolitiikka

Ruotsi muodostaa yhdellä tärkeällä tavalla poikkeuksen niiden Länsi-Euroopan maiden joukossa, jotka alkoivat vastaanottaa suuressa määrin maahanmuuttajia toisen maailmansodan jälkeen. Ainakin osan tulijoista katsottiin jäävän maahan pysyvästi ja saavan aikanaan Ruotsin kansalaisuuden. Useimmissa maissa elettiin pitkään sen oletuksen varassa, että vierastyöläiset olisivat kirjaimellisesti ainoastaan käymässä ja että he aikanaan palaisivat takaisin kotimaihinsa. Pysyvää opiskelulupaa, kansalaisuudesta

---

³ Taiteen ja kulttuurin ns. *arm's length* -organisaatioiden toiminta etnisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden huomioimiseksi olisi tärkeä tarkemman selvityksen kohde. Trevor Davies teki vuonna 2007 selvityksen Ruotsin, Englannin, Tanskan ja Norjan kansallisista taideneuvostoista. Hänen mukaansa Ruotsilla ja Englannilla oli tuolloin vahvin ja proaktiivisin suhtautuminen, kun taas Tanska oli maista passiivisin. Norjan taideneuvosto sijoittui näiden ääripäiden välille. (Davies 2007, 56.)

puhumattakaan, oli vaikea saada. Oman kielen ja kulttuurin ylläpitoon kannustettiin ja sitä jopa julkisesti tuettiin monissa maissa juuri tästä syystä. Yhteiskunnan etnisten ja kulttuuristen rakenteiden ei odotettu muuttuvan.

Alankomaat kuului pitkään viimeksi mainittuihin maihin, kunnes 1970-luvun lopulla virallisesti tunnustettiin, että kansainvälinen muuttoliike on sinänsä pysyvä ilmiö ja että se muuttaa hollantilaisen yhteiskunnan rakenteita pysyvästi. Maahanmuuttajien ja heidän jälkeläistensä integroitumisen katsottiin vaativan julkisen vallan toimia.

1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa hollantilainen yhteiskunta oli jakautunut varsin voimakkaasti uskonnon, elämäntavan sekä poliittisen ideologian nojalla erillisiin yhteisöihin (ns. pilareihin). Kansalaisyhteiskunta oppilaitoksia, viestintävälineitä ja jopa terveydenhuoltoa myöten eriytyi esimerkiksi katolisuuden, kalvinismin, liberalismien ja sosiaalidemokratian linjojen mukaisesti. Vaikka pilarisääntömalli alkoi rapautua jo 1960-luvun puolivälissä, vielä 1970- ja 1980-luvuilla oli luontevaa ajatella, että eri maahanmuuttajaryhmät ja niihin kuuluvat ihmiset voisivat löytää oman paikkansa yhteiskunnassa luopumatta yhteisöllisestä identiteetistään. Monikulttuurisuus ja yhteiskunnallinen emansipaatio kytkeytyivät vahvasti toisiinsa.

Alankomaiden kotouttamispoliittinen tunnuslause olikin pitkään: integroituminen oman identiteettinsä säilyttäen. Tämän politiikan keskeisiä välineitä olivat Ruotsin tapaan maahanmuuttajien äidinkielen opetus kouluissa sekä etnisten ja kulttuuristen yhteisöjen yhdistysten julkinen tukeminen. Selkeä ero näiden kahden maan välillä on siinä, että Ruotsissa suhtauduttiin kielteisesti vähemmistöryhmien omien koulujen perustamiseen. Oman äidinkielen opetuksen järjestämisellä haluttiin osaltaan nimenomaan padota tällaisia vaatimuksia (Borevi 2013, 152). Alankomaissa sen sijaan oli jo valmiiksi olemassa sellainen koulujärjestelmä, jossa eri yhteisöt saattoivat perustaa omia oppilaitoksiaan ja saada niille julkista tukea, mikäli ne täyttivät tietyt kansallisesti määritellyt tavoitteet ja toimintamuodot. Tämä johti aikanaan myös islamilaisten koulujen perustamiseen.⁴

1990-luvulla Alankomaissa alettiin Ruotsin tavoin arvioida uudelleen kotouttamispolitiikan tavoitteita ja toteutusta. Toteutetun politiikan katsottiin epäonnistuneen yhdenvertaisuuden edistämässä ja jopa lisänneen eriarvoisuutta. Huomio kiinnittyi erityisesti suuriin marokkolaistaustaisten ja turkkilais-taustaisten yhteisöihin, joihin kuuluvien asema työmarkkinoilla ja muuten yhteiskunnassa oli usein heikko. Kollektiivisista kielellisistä ja kulttuurisista oikeuksista integraatiopolitiikan painopiste siirtyi yksilöiden velvollisuuksiin: maahanmuuttajien tuli itse kantaa päävastuu oman paikkansa löytämisestä yhteiskunnassa.

Vuosituhanneen vaihteeseen asti suhtautuminen muuttoliikkeeseen oli kuitenkin myönteinen ja yhteiskunnan kulttuuriseen monimuotoistumiseen vapaamielinen ja suvaitsevainen. Viimeksi kuluneiden puolentoista vuosikymmenen aikana maa on kuitenkin tehnyt suunnanmuutoksen, joka on dramaattisuudessaan verrattavissa Ruotsin 1960-luvun käännteeseen. Tässä tapauksessa kyse on kuitenkin siirty-

---

⁴ Ruotsissa yksityiseltä pohjalta toimiville vapaakouluille on annettu enemmän toimintaedellytyksiä vasta 1990-luvulta lähtien. Islamilaisia kouluja on Ruotsissa tätä nykyä kuutisen kappaletta, Alankomaissa niitä oli 43 vuonna 2008.

mästä eräänlaiseen uusnationalismiin, jossa korostetaan voimakkaasti kantaväestön kansallista identiteettiä, kieltä sekä perinteisiksi katsottuja arvoja ja normeja. Erityisesti islamiin on puolestaan alettu suhtautua kriittisesti tai jopa suorasukaisen kielteisesti.

Maahanmuuttajien oikeus oman äidinkielen opetukseen on lopetettu kokonaan, ja yhdistysten taloudellisessa tukemisessa on alettu suosia ennemmin etnisten ryhmien ja kulttuuriyhteisöjen välisiä ja keskinäistä vuorovaikutusta lisääviä yhdistyksiä kuin yhden etnisen, kielellisen tai kulttuurisen ryhmän omia yhdistyksiä. Islamilaisilla kouluilla on takanaan perustuslain vahva suoja, mutta niitä on alettu valvoa aikaisempaa tehokkaammin ja uusien perustamiseen on suhtauduttu kriittisesti. Samaan aikaan Alankomaiden hallituksen taholta on käyty laajaa keskustelua yhteisistä arvoista ja normeista, tuotettu etenkin koulujen käyttöön tarkoitettu kulttuurihistoriallinen kaanon sekä suunniteltu uuden kansallisen historian museon perustamista.

Vuonna 2007 voimaan tullut uusi kotoutumislaki velvoittaa maahanmuuttajat integroitumaan hollantilaiseen yhteiskuntaan. Kotoutuminen täytyy osoittaa läpäisemällä koe, joka mittaa hollannin kielen osaamista ja yhteiskunnan tuntemusta. Kokeessa epäonnistuminen tai sen tietoinen karttaminen saattaa johtaa sakkoihin tai pysyvän oleskeluluvan epäämiseen. Nämä velvoitteet ulottiin taannehtivasti myös henkilöihin, jotka ovat asuneet Alankomaissa jopa vuosikymmeniä. Sitä vastoin ne eivät koske toisten EU-maiden, Euroopan talousalueen maiden eikä Sveitsin kansalaisia. Alkuperäistä tavoitetta vesitti myös pahasti se, että Turkin kansalaisille jouduttiin myöntämään vapautus kotoutumisvelvoitteista EU:n ja Turkin välisen sopimuksen vuoksi.

Alankomaiden kulttuuripolitiikka ja monikulttuurisuus

Ruotsin tapaan myös Alankomaissa yhteiskunnan etnisen ja kulttuurisen monimuotoistumisen sisällyttäminen kansallisen kulttuuripolitiikan tavoitteisiin ja toteutukseen on ollut hidasta ja vaivalloista. Osasyyn tähän voi olla siinä, että taide- ja kulttuuripolitiikka ei koskaan jakautunut muun yhteiskunnan tavoin pilariyhteisöjen mukaisesti. 1800-luvun valtiomiehen J. R. Thorbecken linjasta noudattaen valtiovallan tuli taidepoliittisia päätöksiä tehdessään pidättäytyä kaikista sisällöllisistä arvostelmista. Universaaleista arvoista ja laadusta tulivat arvioinnin pääasialliset kriteerit.

1980-luvun alussa kulttuurihallintoon luotiin erillinen elin edistämään ja kehittämään vähemmistöjen kulttuurista itsensä ilmaisemista sekä päättämään sellaisista apurahoista, joita oli vaikea sijoittaa varsinaiseen avustusjärjestelmään.⁵ Tällä tavalla luotiin pohja sellaiselle kaksoisjärjestelmälle, jossa yhdellä puolella oli ”normaali” laatuvarusteinen kulttuuripolitiikka ja toisella puolella etnisiin ryhmiin kohdistuva erillinen kulttuuripolitiikka. Samalla kantaväestöön kuuluville (*autochtonen*) ja siihen kuulumattomille (*allochtonen*) taiteilijoille luotiin erilliset arviointijärjestelmät.

Pyrkimykset kytkeä maahanmuuttajat ja vähemmistöt hollantilaisen taide- ja kulttuuripolitiikan ytimeen ja instituutioihin ovat epäonnistuneet toistuvasti (ks. Bos 2011; Bos & Heerikhuizen 2010). Vuonna 1990 Alankomaiden taideneuvosto julkisti suositusasiakirjan, jossa ehdotettiin muun muassa käytössä

---

5 Tämä elin toimi aluksi nimellä Commissie Cultuuruitingen Minderheden (CCM).

olevien laatukriteerien laajentamista sekä taidelaitosten hallitusten ja johtokuntien koostumuksen monimuotoistamista. Maahanmuuttajien aseman parantamiseksi ehdotettiin korvamerkittyä määrärahaa vähemmistöjen tarpeisiin. Silloinen kulttuuriministeri Elco Brinkman kuitenkin hylkäsi ehdotukset.

Merkittävin yritys muuttaa kulttuuripoliittikkaa tapahtui vuosituhannen vaihteessa. Kulttuuriasioiden apulaisministeri Rick van der Ploeg katsoi, että julkisesti tuetun kulttuurielämän tarjonta oli liian kapea-alaista, että osallistuminen taiteeseen ja kulttuuriin jakautui liian epätasaisesti ja ettei yhteiskunnan monimuotoisuus näkynyt riittävästi. Alkuperäisessä muistiossa tavoitteet olivat kunnianhimoisia. Maahanmuuttotaustaisille taiteilijoille piti saada lisää tilaa ja mahdollisuuksia, valtiovallan tuli toimia proaktiivisesti tilanteen kehittämiseksi ja vakiintunutta taiteen ja kulttuurin kenttää tuli saada liikkeelle vakiintuneista asemistaan ja jäykistä asenteistaan.

Lopullinen kulttuuripoliittinen päätösasiakirja oli kuitenkin paljon maltillisempi. Christiane Delhayen (2008, 1307) mukaan suunnitelma herätti voimakasta vastarintaa taiteen alan järjestöjen, yksittäisten taiteilijoiden ja kulttuurielämän kriitikoiden ja keskustelijoiden keskuudessa.

Vuosikymmeniä kestänyt pyrkimys valtavirtaistaa yhteiskunnan etniseen ja kulttuuriseen monimuotoistamiseen liittyviä tarpeita ja kysymyksiä normaaliin kulttuuripoliittikkaan on tuottanut vain vähän tuloksia. Sen sijaan on luotu useita maahanmuuttajille ja vähemmistöryhmiin kohdistettuja erityisiä politiikkatoimia, vaikka tällaisten luomista on usein nimenomaan haluttu välttää. 2000-luvun alussa luotiin ns. kahden prosentin toimenpide, jonka ajatuksena oli saada suuret taide- ja kulttuurilaitokset kehittämään toimintaansa. Laitoksille tarjottiin mahdollisuus saada lisäys avustukseensa, jos ne kohdensivat toimintaansa tietyille marginaaliryhmille. Lisärahoitusmahdollisuus lakkautettiin kuitenkin jo muutaman vuoden päästä.

Uusia erityisiä instituutioita ovat olleet esimerkiksi maahanmuuttotaustaisille taiteilijoille tarkoitettu Phenix Foundation, erityisesti monimuotoisuuskysymyksiin erikoistuneille taiteen ja kulttuurin ammattilaisille ja järjestöille tarkoitettu verkosto Network cs sekä Atana-niminen ohjelma edistämään kulttuurialan laitosten johdon rekrytointia ja kouluttamista. Monet näistä ovat sittemmin joutuneet lakkauttamaan toimintansa rahoituksen puutteessa. Huomattava yksittäinen toimenpide oli julkisen vallan taiderahoitusinstrumenttina toimivan Mondriaan-säätiön vuonna 2006 jakama puolen miljoonan euron apuraha (Development Award for Cultural Diversity). Ajan mittaan normaalin avustusjärjestelmän piiriin on myös päässyt lukuisia taide- ja kulttuurilaitoksia, joilla on ollut erityinen monikulttuurinen luonne tai leima.

Ottaen huomioon Alankomaiden yleisen irtautumisen aikaisemmasta multikulturalismista sekä esille nousseen uusnationalismin, etnisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden kytkeminen kansalliseen kulttuuripoliittikkaan on ymmärrettävästi viime vuosina jäänyt alan kehityksen marginaaliin. Tähän ovat vaikuttanut voimakkaasti myös Alankomaissa tehdyt erittäin suuret leikkaukset valtion ja joidenkin kuntien taide- ja kulttuurimäärärahoihin. ”Diversity” ymmärretään nykyään kulttuuripoliitikassa ennen muuta Unesco-pohjaisen kulttuurisen moninaisuuden merkityksessä, mikä kytkee asian vahvemmin kansainväliseen toimintaan ja kulttuuri-ilmaisujen yleiseen moninaisuuteen ja uudistumiseen.

Tätä taustaa vasten Alankomaiden viimeisimmässä hallitusohjelmassa (2012) oli yllättävä suositus julkisesti tuetuille kulttuurilaitoksille hyödyntää toiminnassaan kulttuurisen monimuotoisuuden säännöstöä (Code culturele diversiteit). Taiteen ja kulttuurin kentän toimijat olivat kulttuuriministeri Ronald Plasterkin aloitteesta laatineet tämän säännöstön vapaaehtoiseksi välineeksi analysoida ja kehittää monimuotoisuuden tilaa. Toistaiseksi on vielä liian aikaista arvioida tämän ohjausinstrumentin käytännön vaikutuksia.

Tanskan vähemmistö- ja kotouttamispolitiikka

Ruotsia ja Tanskaa pidetään usein monella tapaa samanlaisina maina, mutta suhtautumistavat maahanmuuttajien kulttuuriin oikeuksiin poikkeavat erittäin paljon toisistaan. Ruotsia voidaan yhä pitää yhtenä Euroopan multikulturalistisimmista maista kun taas Tanskassa tulijoilta on vaadittu sulautumista sikäläiseen kieleen ja kulttuuriin.

Tanskan kielteistä suhtautumista monikulttuurisuuteen ja multikulturalismiin on perusteltu sekä maan etnis-kulttuurisella yhtenäisyydellä että tanskalaisen hyvinvointivaltion perusteilla. Ulf Hedetoftin (2006) mukaan hyvinvointivaltio on rakennettu ajatukselle kulttuurisesti yhtenäisistä ja voimakasta keskinäistä solidaarisuutta kokevista kansalaisista. On kuvaavaa, että tanskan kielessä sana *lighed* tarkoittaa sekä samanlaisuutta että yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoisuutta.

Tanska vastaanotti kylmän sodan aikana sekä pakolaisia että vierastyöläisiä, mutta Ruotsiin ja Alankomaihin verrattuna huomattavasti vähemmän. Muista Pohjoismaista muuttaneiden osuus kaikista maahanmuuttajista oli pitkään korkea. Tilanne on 1980-luvulta lähtien muuttunut siten, että ulkomailla syntyneiden osuus väestöstä on kasvanut merkittävästi, samoin Euroopan ulkopuolelta muuttaneiden suhteellinen osuus verrattuna muista Euroopan maista muuttaneisiin.

Virallinen kotouttamispolitiikka rakentui 1990-luvun lopulla, kun Tanskassa säädettiin laki maahanmuuttajien integroimisesta ja integroitumisesta. Vastuu kotouttamistoimista annettiin kunnille. Kolme vuotta kestävä kotoutumisjakson aikana pakolaisten ja täysi-ikäisten maahanmuuttajien tuli muun muassa oppia tanskan kieli, perehtyä Tanskan historiaan, kulttuuriin ja yhteiskuntaan sekä hankkia työpaikan löytämiseen tarvittavat tiedot ja taidot.

Oman äidinkielen opetusta annetaan Tanskassa jonkin verran, mutta kuntien velvoite sen tarjoamiseen rajoittuu vain lapsiin, jotka tulevat toisista EU/EEA-maista, Färsearilta tai Grönlannista. Maahanmuuttajat ja vähemmistöryhmien jäsenet voivat perustaa yhdistyksiä, muuta niiden toimintoihin ei ole saatavilla julkista kansallista rahoitusta. Rahoituskanava oli olemassa vielä 1990-luvulla, mutta se lakkautettiin vuonna 2002.

Merkittävän poikkeuksen tanskalaiseen assimilaatiopolitiikkaan muodostaa koululaitos. Tanskassa on perinteisesti sallittu koulujen perustaminen erityisen uskonnon tai kasvatusfilosofian perustalle ja annettu mahdollisuus saada niiden toimintaan julkista rahoitusta. Lainsäädännön tausta on historial-

lisessa kädenväännössä yhteiskunnan vapaamielisten ja kristillisten voimien välillä, mutta siitä ovat sittemmin hyötyneet myös muut yhteisöt, ml. Tanskassa asuvat muslimit. Maan kokoon suhteutettuna Tanskassa on eniten islamilaisia yksityiskouluja Euroopassa.

Sune Lægaardin (2013) mukaan 2000-luvun ensimmäistä vuosikymmentä luonnehti suoranaisten anti-multikulturalismi: yhteiskunnan monimuotoisuuden ja uusien vähemmistöjen kulttuuriin oikeuksiin suhtauduttiin hallituksen taholta äärimmäisen kielteisesti, vaikka myönteistä suhtautumista ja tukitoimia ei ollut koskaan ollutkaan eikä juuri kukaan vaatimuksia sellaisista esittänyt. Keskustelua maahanmuuton seurauksista hallitsi erityisesti suhde islamiin ja maassa asuviin muslimeihin. Tätä keskustelua kärjisti edelleen Jyllands-Postenin julkaisemat pilapiirroksiset profeetta Muhammedista vuonna 2005.⁶

Maahanmuuttoa rajoitettiin 2000-luvun alussa monin keinoin. Sekä oleskeluluvan että kansalaisuuden saamisen ehtoja kiristettiin. Vuodesta 2011 vallassa ollut keskustavasemmistolainen hallitus on lieventänyt maahanmuutosta ja maahanmuuttajista puhumisen retoriikkaa, mutta säilyttänyt useimmat edellisten hallitusten toimista ennallaan.

Tanskan kulttuuripolitiikka ja monikulttuurisuus

Ottaen huomioon Tanskan yleisen suhtautumisen maahanmuuttajien kulttuuriin oikeuksiin ja monikulttuurisuuteen, tieto näihin asioihin liittyvien kysymysten laiminlyönnistä kansallisessa kulttuuripolitiikassa ei yllätä. Etnisten ja kulttuuristen vähemmistöjen oma kulttuuritoiminta ja sen arvo tunnustettiin periaatteessa 1970-luvulla, samalla kun ylipäätään korostettiin kulttuuridemokratiaa (so. erilaisten kulttuuri- ja ilmaisumuotojen yhdenvertaisuutta) kulttuurin demokratisoinnin (so. etenkin korkeakulttuuriin osallistumisen tasa-arvoisten mahdollisuuksien) rinnalla.

Dorte Skot-Hansenin (2002, 199–200) mukaan tällä ei kuitenkaan juuri ollut käytännön merkitystä. Kulttuuridemokratian edistäminen jäi lähinnä kuntien vastuulle, jotka mahdollisesti sisällyttivät maahanmuuttaja- ja vähemmistöryhmien sekä maahanmuuttotaustaisten taiteilijoiden toimintaa esimerkiksi paikallisten kulttuurikeskusten tai yhteisöalojen aktiviteetteihin. Kansallisella tasolla monet ”multikulturalistiset” kulttuuripoliittiset toiminnot sijoituivat sosiaaliseksi tai humanitaarisiin organisaatioihin, jotka kuitenkin tähtäsivät maahanmuuttajien yksisuuntaiseen kotouttamiseen. Näistäkin toiminnoista monet jäivät irrallisiksi ja lyhytkestoisiksi.

Vuosituhaten vaihteessa oli lyhyt ajanjakso, jolloin näytti siltä, että yleinen suhtautumistapa voisi olla muuttumassa. Kulttuuriministeri Jytte Hilden koki tarvetta tunnustaa erilaisten alakulttuurien, mukaan lukien maahanmuuttajaryhmien, olemassaolo. Komiteatyönä syntynyt kulttuuripoliittinen teossarja *Kulturens politik* sisälsi alaluvun monikulttuurisesta Tanskasta, jonka kirjoittajat ehdottivat valtiovaltaa ryhtymään maahanmuuttajia konkreettisesti hyödyttäviin toimiin. Hildenin seuraaja Ebbe

---

⁶ Ruotsissa kohua on aiheuttanut puolestaan taitelija Lars Vilks, joka on tehnyt pilapiirroksia Muhammedista ns. liikenneympyräkoirana. Alan-komaissa poliitikko Geert Wildersillä on ollut voimakkaan anti-islamistinen kampanja, johon on kuulunut mm. Fitna-nimisen elokuvan tekeminen islamista ja koraanista. Islam oli myös yksi vuonna 2004 murhatun elokuvaohjaajan ja kolumnistin Theo van Goghin kritiikin ja pilkan kohteista.

Lundgaard katsoi puolestaan, että tanskalaisessa kulttuuripolitiikassa tuli tarjota ”uusille tanskalaisille” mahdollisuus toteuttaa omaa kulttuuriaan, mieluiten sellaisessa muodossa, joka kutsuu muita tanskalaisia tekemään heidän kanssaan tuttavuutta.

Ehdotukset eivät kuitenkaan saavuttaneet laajaa vastakaikua eivätkä ne johtaneet merkittäviin toimenpiteisiin. Joidenkin pienimuotoisten aktiviteettien ohella merkittävämpänä voidaan pitää erillisen kehitysrahaston (Kulturministeriets Udviklingsfond) suuntaamista myös etnisyyteen ja kulttuurienvälisiin kysymyksiin. Senkin rooli jäi kuitenkin vaatimattomaksi. Skot-Hansenin (2002, 204, 206–207) mukaan tämä johtui ennen muuta selkeiden tavoitteiden ja toimintalinjausten puutteesta sekä vaikeuksista yhdistää länsimaisen taidetoiminnan perinteinen universalistinen ja esteettinen laatumääritelmä sekä eri taustoja ja arvomaailmoja huomioon ottava ja kulttuurisesti laajempi laatumääritelmä.

Vuoden 2001 vaalien jälkeen alkoi populistisen ja nationalistisen Tanskan kansanpuoleen tukeen nojaavien keskustaoikeistolaisten hallitusten kymmenen vuoden kausi. Tanskan kulttuuribudjettia leikattiin heti hallituskoalition alkutaipaleella, jolloin myös mainittu kehitysrahasto lakkautettiin. Kulttuuripolitiikassa alettiin korostaa voimakkaasti Tanskan kieltä ja kulttuuria, minkä näkyvimpänä konkreettisenä seurauksena lanseerattiin vuonna 2006 virallisesti hyväksytty kulttuurikaanon. Yksikään kaanoniin hyväksytyistä taideteoksista ei ollut maahanmuuttajan tekemä tai heijastanut maahanmuuttajien kokemuksia Tanskassa (Tawat 2013, 9).

Norjan vähemmistö- ja kotouttamispolitiikka

Norja muistuttaa toisen maailmansodan jälkeisen maahanmuuton osalta enemmän Tanskaa kuin Ruotsia. Muuttoliike alkoi hieman myöhemmin ja on pysynyt itäiseen naapurimaahan verrattuna alemmalla tasolla. Ulkomailla syntyneiden ja ulkomaalaistaustaisten osuus väestöstä on Ruotsissa noin viidennes, Tanskassa ja Norjassa noin kymmenen prosenttia. Tanskan tavoin Norjassa maahanmuuttajia pidettiin pitkään väliaikaisina vierastyöläisinä.

Öljykriisin aikoihin myös Norjassa virallisesti päätettiin sulkea rajat maahanmuutolta, vaikka Norjan tapauksessa öljyn hinnan voimakas kohoaminen maailmanmarkkinoilla vaikuttikin talouteen suotuisasti, toisin kuin muualla Länsi-Euroopassa. Maahanmuuton virallinen lopettaminen ei Norjassa – kuten ei muuallakaan – sitä kuitenkaan lopettanut. Muutto jatkui perheiden yhdistämisen ja perustamisen sekä myöhemmin kasvavasti pakolaisuuden merkeissä.

1970-luvun puolivälissä luotiin myös ensimmäisen kerran tietoisia politiikkatoimia maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseksi. Mallia haettiin Tanskan sijaan Ruotsista. Grete Brochmannin ja Anne Britt Djuven (2013, 223) mukaan Ruotsi näytti Norjalle tietä etenkin etnisten juurien ja kulttuuristen traditioiden hyväksymisessä. Vähemmistöihin kuuluvilla ja maahanmuuttajilla tuli olla oikeus ylläpitää oma kulttuurinen identiteettinsä ja kulttuuriset käytäntönsä. Samalla heidän tuli päästä norjalaisen hyvinvointiyhteiskunnan jäseniksi, jonka ylläpidosta he huolehtisivat omalta osaltaan tekemällä työtä ja maksamalla veroja.

Muiden Pohjoismaiden tavoin norjalainen hyvinvointivaltio on rakennettu ajatukselle väestön kulttuurisesta yhtenäisyydestä: yhteisestä kielestä ja arvomaailmasta sekä yhteenkuuluvuuden tunteesta. Myös norjan kielessä *likhet* tarkoittaa sekä tasa-arvoa että samanlaisuutta. Ruotsi irtautui – varsinkin aluksi – hyvin voimakkaasti tuosta yhteiskunnan homogeenisuusolettamuksesta, kun taas Tanska ei ole vielä kään tehnyt juuri virallisia myönnytyksiä lisääntyneitä etnistä ja kulttuurista monimuotoisuutta kohtaan.

Norja asettuu näiden kahden maan väliin siten, että periaatteessa seurataan Ruotsin esimerkkiä, mutta käytännön toimenpiteet ovat kuitenkin selvästi vähäisemmät. Oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin rajoittui pitkälle yksityiseen elämänpiiriin. Vähemmistöryhmiin kuuluvia vanhempia jopa varoitettiin päiväkodeissa tapahtuvasta piiloassimilaatiosta. Julkinen tuki maahanmuuttajien ja vähemmistöjen kulttuurisille yhdistyksille on kuitenkin ollut hyvin vähäistä. Mahdollisuus oman äidinkielen opetukseen koulussa on ollut rajallisempaa kuin Ruotsissa, ja sen ensisijaisena tarkoituksena on äidinkielen säilyttämisen sijasta ollut edistää yleistä oppimista ja norjan kielen omaksumista. Vasta vuodesta 2007 lähtien myös norjaa osaavilla maahanmuuttajilla on ollut mahdollisuus äidinkielen opetukseen.

Viime vuosikymmeninä Norjassakin on alettu korostaa aikaisempaa enemmän maahanmuuttajien omaa velvollisuutta integroitua yhteiskuntaan ja oppia norjan kieli. Yksilöiden rooli on korostunut ryhmäoikeuksien sijaan, vaikka viimeksi mainittu ei missään vaiheessa edes ollut kovin vahvassa asemassa. Yhteiskunnassa lisääntyi 1990-luvulla myös huoli siitä, että joissain väestöryhmissä oikeus perinteisiin kulttuurisiin käytäntöihin tuottaa ristiriitoja perhearvojen ja norjalaisen yhteiskunnan arvojen välille sekä estää maahanmuuttajien, erityisesti naisten yhdenvertaista osallistumista koulutukseen ja työelämään. Kysymys islamista ja muslimeista sai Norjassakin vahvan aseman maahanmuuttokeskusteluissa.

Vuosituhanne alussa maahanmuuttajien kotoutumista haluttiin edistää uudistamalla lainsäädäntöä. Olennainen muutos oli pakolaisille ja heidän perheenjäsenilleen tarkoitettu kotouttamisohjelma, johon sisältyi taloudellista lisätukea, mutta johon osallistuminen on myös ollut tukien vähentämisen uhalla pakollista. Vuodesta 2007 lähtien kansalaisuuden saamiseen on sisällytynyt valan vannominen.

Samalla norjalaisen yhteiskunnan pisteet Multiculturalism Policy Indexissä ovat kuitenkin nousseet, kuten taulukko 2 osoittaa. Monikulttuurisuuden symbolinen ja käytännöllinen huomioiminen ovat lisääntyneet norjalaisessa koululaitoksessa. Normeista poikkeaville kulttuurisille pukukoodeille on annettu hieman lisää tilaa. Maahanmuuttajien yhdistysten taloudellista tukea on lisätty ja vähemmistöryhmien kuuluvien mahdollisuuksia äidinkielen opetukseen on parannettu. Thomas Hylland Eriksenin (2013, 8) mukaan Norjan hallitus on kuitenkin kaikkineen käsitellyt vähemmistöjen oikeuksiin liittyviä kysymyksiä epäjohdonmukaisesti ja epätyytyttävällä tavalla.

Norjan kulttuuripolitiikka ja monikulttuurisuus

Trevor Daviesin (2007) mukaan Norjan kulttuuripolitiikassa alettiin vuosituhanne vaihteessa ottaa maan etninen ja kulttuurinen monimuotoistuminen vakavammin huomioon. Siihen asti kentällä oli toteutettu joitain yksittäisiä, usein lyhytaikaisiksi jääneitä tai pahasti aliresursoituja aloitteita. Vuonna 1996 todettiin, että norjalainen yhteiskunta on aina ollut ja että se tulee kasvavasti olemaan monikulttuurinen. Kulttuurinen monimuotoisuus nähtiin rikastuttavana ja vahvistavana tekijänä yhteiskunnassa.

Merkittävä investointi oli vuodesta 1998 vuoteen 2001 toiminut Mosaikk-ohjelma, jonka tarkoituksena oli edistää monikulttuurisia ja kulttuurienvälisiä ilmaisia taide-, kulttuuri- ja koulutuspolitiikassa sekä taidelaitosten toiminnassa. Lisäksi pyrkimyksenä oli edistää vähemmistöjen mahdollisuuksia osallistua kulttuuritoimintaan omilla ehdoillaan ja parantaa vähemmistöjen osallistumista kulttuurielämään taiteen tekijöinä ja yleisönä. Ohjelman puitteissa tuettiin kaikkiaan 120 hanketta.

Ohjelmaa pidettiin jälkikäteen varsin onnistuneena, mutta monikulttuurisuuden sisällyttäminen taidelaitosten normaaliin toimintaan osoittautui vaikeaksi. Ongelmina pidettiin myös tavoitteiden epäselvyyttä, alueen laajuutta sekä monikulttuuristen projektien rajautumista omaa kategoriaansa, jolla pätevät muusta taidemaailmasta ja taidepolitiikasta poikkeavat säännöt. Ohjelman päätyttyä Norjan taideneuvosto pyrki jatkamaan tukitoimintaa valtavirtaistamisen tekniikalla, kytkemällä kulttuuriseen monimuotoisuuteen liittyvät teemat taidelaitosten toimintaan ja taidepoliittisille sektoreille. (Marsio 2005, 40.)

Lisäksi Norjassa päätettiin – Ruotsin monikulttuurisuusvuoden ja Euroopan unionin kulttuurienvälisen vuoropuhelun teemavuoden innoittamana – viettää vuotta 2008 erityisenä kulttuurisen monimuotoisuuden teemavuotena (Mangfaldsår). Sen erityisiä tavoitteita olivat uusien ja vanhojen kulttuuri-toimijoiden stimulointi työskentelemään kulttuurisen monimuotoisuuden hyväksi sekä vakiintuneiden kulttuurilaitosten yhteistyön vahvistaminen vähemmistötaustaisten taiteilijoiden ja yleisöjen kanssa. Lisäksi pyrittiin kehittämään monikulttuurista perspektiiviä eri toimintoihin ja vakiinnuttamaan areenoita, joilla erilaiset toimijat voivat haastaa toisiaan. Ruotsin mallin mukaisesti tarkoituksena oli, että teemavuoden avulla kulttuurisesta monimuotoisuudesta tulisi läpäisevä ja kestävä teema norjalaisessa kulttuuripolitiikassa.

Kehitys on kuitenkin ollut hidasta ja vaivalloista. Keväällä 2013 julkaistiin laaja kulttuuripoliittinen selvitys, jossa norjalaisen kulttuuripolitiikan kehitys 2000-luvulla asemoitiin kansakunnan rakentamiseen, arvioitiin nykyisiä haasteita ja tehtiin tulevaisuuden suosituksia. Tämän Kulturutredningenin mukaan kulttuurisesta monimuotoisuudesta on tullut vahva piirre norjalaisessa yhteiskunnassa, mutta tämä ei kuitenkaan heijastu kunnolla kulttuurielämässä, etenkin ammattimaisessa ja laitosmuotoisessa taiteessa ja kulttuurissa. Vähemmistöryhmiin kuuluvat ovat kulttuurin alueella selvästi aliedustettuina. Jatkossa olisi selvityksen laatijoiden (NOU 2013, 15) mukaan tärkeätä vahvistaa kaikkien mahdollisuutta osallistua kulttuuripalveluihin sekä tukea sellaisia kulttuuritoiminnan muotoja, joita erilaiset väestöryhmät pitävät mielekkäinä.

Suomi pohjoiseurooppalaisessa vertailussa

Suomi oli vielä pitkään toisen maailmansodan jälkeen enemmän maastamuutto- kuin maahanmuuttomaa. 1980-luvun lopulta lähtien kansainvälinen muuttoliike on kuitenkin suuntautunut vahvasti myös Suomeen. Väestön etniset ja kulttuuriset rakenteet ovat muuttuneet suuresti erityisesti pääkaupunkiseudulla, muissa suuremmissa kaupungeissa, Kaakkois-Suomessa sekä paikkakunnilla, joissa on turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskus. Vaikka ulkomailla syntyneiden osuus väestöstä on yhä selvästi alempi kuin muissa Pohjoismaissa, se on kasvanut nopeasti.

Suomalainen kotouttamispolitiikka kulminoitui vuonna 1999 voimaan tulleeseen lakiin maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta. Kyseisessä laissa kotoutuminen määriteltiin siten, että sillä tarkoitettiin maahanmuuttajan yksilöllistä kehitystä tavoitteena osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen. Muotoilu muistuttaa Alankomaiden sen multikulturalistisella kaudella noudattamaa ajatusta maahanmuuttajien integroitumisesta samalla oman identiteettinsä säilyttäen. Kotouttamispolitiikan valmistelussa mallia haettiin juuri sieltä sekä muista Pohjoismaista.

Ajattelutavalla on kuitenkin myös kotimainen juurensa. Se juontaa 1960-luvun lopulla käynnistyneeseen perinteisten vähemmistöjen kuten romanien ja saamelaiden aseman parantamiseen sekä ihmis- ja perusoikeuksia koskeviin uudistuksiin. Nämä kytkeytyivät toisiinsa vuoden 1995 perusoikeusuudistuksessa. Tällöin perustuslain, silloisen Suomen Hallitusmuodon, kielellisiä ja kulttuurisia oikeuksia koskeva pykälä muotoiltiin siten, että saamelaisilla alkuperäiskansana, romaneilla sekä muilla ryhmillä on Suomessa oikeus kielensä ja kulttuurinsa säilyttämiseen ja kehittämiseen. Säännöksen esitöissä todettiin, että sen kohderyhmä olisi pitkälti sama kuin kansainvälisten ihmisoikeussopimusten käyttämällä käsitteellä ”vähemmistö”. Näin ollen sitä voidaan soveltaa myös muihin kuin Suomessa perinteisesti oleviin väestöryhmiin. Perusteluissa todettiin myös, että säännös velvoittaa julkisen vallan paitsi sallimaan myös tukemaan siinä tarkoitettujen ryhmien oman kielen ja kulttuurin kehittämistä.

Suomesta tuli samalla maa, jota hyvällä syyllä voidaan pitää multikulturalistisena. Maassa on kaksi virallista kieltä ja kahdella kirkkokunnalla on ns. kansankirkon asema. Saamelaisilla on kulttuurinen itsehallinto, jonka toteutuksesta päättää saamelaiskäräjät. Myös muiden historiallisten vähemmistöjen asema on tunnustettu, vaikka niitä koskevaa erityislainsäädäntöä ei olekaan. Maahanmuuttajien oman kielen ja kulttuurin säilyttämistä on pidetty edullisena sekä koko yhteiskunnan (sujuva integroituminen) että maahanmuuttajien itsensä (kulttuuristen oikeuksien ja tasa-arvon toteutuminen) kannalta.

Suomalainen malli muistuttaa käytännön toimien osalta etenkin Ruotsin ratkaisua maahanmuuttajien kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien takaamisessa. Molemmissa maissa on tarjottu mahdollisuus oman äidinkielen opetukseen koulussa sekä annettu julkista tukea maahanmuuttajien ja uusien vähemmistöryhmien yhdistyksille ja viestintävälineille. Suomalainen koulujärjestelmä on myös lähempänä Ruotsin kuin Alankomaiden mallia, vaikka Suomessa onkin pidempi yksityiskoulujen traditio. Yhtään islamilaista koulua Suomessa ei ainakaan vielä ole.

Myös Suomessa kansallinen kulttuuripolitiikka seurasi yhteiskunnan kehitystä hieman jälkijunassa. Kansainvälisessä vertailussa tämä viive oli kuitenkin melko lyhyt. Opetusministeriön ensimmäiset maahanmuuttopoliittiset linjaukset ilmestyivät vuonna 2003. Näissä linjauksissa nostettiin esille kolme taiteeseen ja kulttuuriin liittyvää asiaa. Vähemmistöjen kulttuuritarpeet tuli ottaa aikaisempaa paremmin huomioon osana kulttuurin ja taiteen tukemisen yleisiä järjestelmiä sekä kulttuuri- ja taidelaitosten toimintaa. Maahanmuuttajien kulttuurisista tarpeista piti huolehtia lisäämällä vähemmistökulttuurien tukemiseen tarkoitettuja määrärahoja vastaamaan lisääntyntä maahanmuuttoa. Lisäksi tunnustettiin tarve kehittää järjestelmiä etnisiin vähemmistöihin lukeutuvien ammattitaiteilijoiden ja heidän järjestöjensä toiminnan tukemiseksi.

Tärkeä väline näiden tavoitteiden saavuttamiseksi on ollut opetus- ja kulttuuriministeriön määräraha monikulttuurisuuden tukemiseen ja rasmin vastaiseen työhön. Avustusten yhtenä ja ajan mittaan korostetumpana tarkoituksena on ollut edistää maahanmuuttajien kotoutumista Suomeen taiteen ja kulttuurin avulla. Lisäksi Helsingin kaupunginkirjasto nimettiin vuonna 1995 erillisavustuksen turvin Monikieliseksi kirjastoksi (aikaisemmin Ulkomaalaiskirjasto). Kulttuurin saavutettavuuden edistämiseksi Valtion taidemuseon yhteyteen perustettiin vuonna 2003 Kulttuuria kaikille -palvelu. Tähän palveluun liitettiin myöhemmin niin ikään alun perin Valtion taidemuseoon perustettu monikulttuurisuusasian-tuntijan tehtävä (aluksi nimellä kulttuurivähemmistökoordinaattori). Vuodesta 2013 Kulttuuria kaikille -palvelua on ylläpitänyt opetus- ja kulttuuriministeriön tukemana oma yhdistys.

Taiteen keskustoimikunta on jakanut avustuksia monikulttuurisuutta edistäviin taidehankkeisiin vuosina 2009–2012. Päätöksenteon valmistelua varten perustettiin erityinen monikulttuurisuusjaos. Myönnettyjen apurahojen tarkoituksena on ollut vahvistaa maahanmuuttajataustaisten ja kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien taiteilijoiden mahdollisuuksia harjoittaa taiteellista toimintaa ja osallistua tasavertaisesti Suomen taide-elämään. Lisäksi tavoitteena on ollut tukea monikulttuurisuutta ja kulttuurien välistä vuorovaikutusta edistäviä taidehankkeita Suomessa. Joidenkin läänintaiteilijoiden tehtäviin on myös kuulunut tavalla tai toisella monikulttuurisuuden huomioiminen ja sen edistäminen alueen taidetoiminnassa.⁷

Suomalainen kulttuuripolitiikka on ylipäätään suhtautunut yhteiskunnan etniseen ja kulttuuriseen monimuotoistumiseen myönteisesti sekä nähnyt maahanmuuttajien ja vähemmistöryhmiin kuuluvien taide- ja kulttuuriosallistumisen tukemisen tarpeellisenä. Vuodelta 2009 olevassa kulttuuripolitiikan strategiassa katsotaan, että maahanmuuttajat ovat uusi luovuus- ja lahjakkuusresurssi ja että monikulttuurisuuden myönteiset vaikutukset voivat vahvistaa suomalaisen kulttuurin elinvoimaisuutta. Strategia tosin myös tunnistaa kehitykseen liittyvät riskit, mikäli osakulttuurit eriytyvät ja eristäytyvät muusta yhteiskunnasta. Kulttuuripoliittisia toimenpiteitä tarvitaan myös valtakulttuurin ulkopuolelle jäämisen ehkäisyyn.

---

⁷ Taiteen keskustoimikunta muuttui itsenäiseksi virastoksi, Taiteen edistämiskeskukseksi, vuoden 2013 alusta. Tätä kirjoitettaessa ei ole vielä selvää, millä tavalla uusi virasto käsittelee monikulttuurisuuteen liittyviä asioita.

Kattavaa ja systemaattista vertailevaa analyysia Suomen ja Ruotsin taide- ja kulttuuripolitiikasta suhteessa maahanmuuttoon ja sen tuottamaan etniseen ja kulttuuriseen monimuotoistumiseen ei riittävän yksityiskohtaisten tietojen puutteen vuoksi voi tässä yhteydessä tehdä. Maiden välistä vertailua hankaloittaa myös Ruotsin pidempi maahanmuuttohistoria toisen maailmansodan jälkeiseltä ajalta sekä maahanmuuttotaustaisen väestön huomattavasti suurempi koko ja suhteellinen osuus koko väestöstä.

Näyttää kuitenkin siltä, että suomalainen kulttuuripolitiikka kestää hyvin vertailun läntisen naapurimaansa kanssa. Suhteessa usein varsin kunnianhimoisiin tavoitteisiin sekä toisinaan melko kaunopuheiseen retoriikkaan myös Suomessa käytännön toteutukset ovat kuitenkin olleet melko vaatimattomia. Molempia maita yhdistääkin tietty kuilu periaatteiden ja todellisuuden välillä. Toimiin on kuitenkin ryhdytty, ja ainakin toistaiseksi näyttää siltä, että julkinen valta on halunnut jatkaa valitulla periaatteellisella tiellä sekä lisätä taloudellista panostusta tarvetta ja kysyntää vastaavaksi. Yksi osoitus tästä on Venäjän ja Itä-Euroopan instituutin muuttaminen Cultura-säätiöksi, jonka tehtäviin kuuluu kehittää ja vahvistaa venäjänkielisen väestön kielellistä identiteettiä ja edesauttaa venäjänkielisen kulttuurin kehittymistä Suomessa.

Suomen tapauksessa ilmenee silti ihan samoja ongelmia kuin muissa selvityksen kohteena olleissa maissa. On ollut selvästi helpompi tehdä erilaisia erillISRatkaisuja maahanmuuttajille ja vähemmistöryhmille kuin integroida yhteiskunnan muutoksen huomioiminen taide- ja kulttuuripolitiikan perinteisten ydinalueiden sekä julkisrahoitteisten taide- ja kulttuurilaitosten toimintaan. ErillISRatkaisuina voidaan edellä mainittujen lisäksi pitää moniin kaupunkeihin syntyneitä monikulttuurisuuskeskuksia tai kansainvälisiä kohtaamispaikkoja. Tutkimusten ja selvitysten mukaan muutoksen huomioon ottaminen on ollut selvästi vähäisempää esimerkiksi eri taiteenalojen strategia- ja kehittämistyössä sekä pääkaupunkiseudun taidelaitoksissa. (Ks. tarkemmin Saukkonen 2010.)

Monikulttuurisuus suurten kaupunkien kulttuuripolitiikassa

Kotoutumista ja kotouttamispolitiikkaa käsittelevässä kirjallisuudessa on viime vuosina alettu aikaisempaa enemmän kiinnittää huomiota siihen, mitä tapahtuu paikallistasolla. Kiinnostuu kohdistuu erityisesti suuriin kaupunkeihin, jonne suuri osa maahanmuuttajista usein sijoittuu ja joihin myös yleensä muodostuvat kestävimmit uudet etniset ja kulttuuriset vähemmistöt. Kehitykseen ovat vaikuttaneet myös havainnot siitä, että paikallistason toimet voivat poiketa selvästi kansallisen tason periaatteista ja linjauksista.

Ranskassa esimerkiksi myönnettiin jo kauan sitten joissain kaupungeissa tarve ymmärtää paremmin paikallisyhteisön monikulttuurisia rakenteita, vaikka valtio ei vieläkään virallisesti tunnusta vähemmistöjen olemassaoloa. Saksassa puolestaan jotkut kaupungit luopuivat ajatuksesta kaikkien vierastyöläisten paluumuutosta huomattavasti kansallista politiikkaa aikaisemmin. Suuret kaupungit ovat myös usein toimineet koordinoitun kotouttamispolitiikan edelläkävijöinä ja tarjonneet malleja ja kokemuksia kansallisen politiikan suunnittelulle.

Tämänkin selvityksen kohdemaissa ilmenee eroja kansallisen ja paikallisen politiikan ja suhtautumistavan välillä. Tämä ero tai jopa ristiriita esiintyy räikeimmillään Tanskassa. Siellä kansallisen politiikan anti-multikulturalismi asettuu yhteyteen Kööpenhaminan kaupungin monella tavalla erilaisen, osin jopa täsmälleen päinvastaisen lähestymistavan kanssa. Vuonna 2006 laadittiin Kööpenhaminan ensimmäinen kattava kotouttamispoliittinen asiakirja, jossa tunnustetaan kaupungin muuttuminen muuttoliikkeen myötä ja jossa kehitys nähdään pääsääntöisesti myönteisenä. Vuonna 2010 valmistuneessa strategian päivityksessä monimuotoisuus koetaan merkittäväksi voimavaraksi:

Kööpenhaminaan kotoutumisessa on kyse inklusion kokemuksen edistämisestä kaupungin kaikkien asukkaiden kesken edistämällä tasa-arvoista kohtelua, ehkäisemällä syrjintää, murtamalla eriarvoisuutta rakentavia muureja sekä hyödyntämällä monimuotoisuutta vahvuutena ja voimavarana. Kotoutuminen on dynaaminen ja molemminpuolinen prosessi, jossa kaikki asukkaat etnisestä taustastaan riippumatta sekoittuvat kaupunkiin. (Lainattu Schmidt 2013, 211.)

Suurkaupungeissa Tanskassa samoin kuin muuallakin korostuu usein se, mitä Yasmin Alibhai-Brown (2000) on kutsunut ”kolmen ässän” multikulturalismiksi (*saris, samosas and steel drums*). Kulttuurista erilaisuutta eksotisoidaan ja juhlietaan elämästä nauttimisen ja konsumerismin valaistuksessa. Suuret kaupungit haluavat olla globaaleja metropoleja, jotka tarvitsevat sekä turisteja että osaavaa ulkomaista työvoimaa. Näiden houkuttelemiseen ja oman kansainvälisesti liikkuvan väen kaupungissa pitämiseen kaivataan kosmopoliittista ilmapiiriä, jonka luomiseen puolestaan etniset ja kulttuuriset väestöryhmät ja niiden tuottamat palvelut ovat omiaan. Garbi Schmidt (2013, 212) huomauttaakin, että Kööpenhaminan kaupungin asiakirjat eivät juuri konkretisoi sitä, mitä monimuotoisuudella (*mangfoldighed*) tarkkaan ottaen tarkoitetaan tai mitä kaupunki aikoo tosiasiallisesti tehdä.

Taiteen, kulttuurin ja kulttuuripolitiikan sekä maahanmuuton ja monikulttuurisuuden välisten yhteyksien kannalta suuret kaupungit ovat tärkeitä tarkastelun kohteita myös siksi, että niihin sijoittuu monikulttuurisuuden lisäksi myös yleensä suuri osa taide- ja kulttuurielämästä. Se, millä tavalla eri vähemmistöryhmiin kuuluvat ihmiset pääsevät sisälle suurten kaupunkien kulttuurielämään ja millä tavalla metropolien taidemaailma heijastaa vallitsevia paikallisia väestörakenteita, ei ole ainoastaan paikallinen vaan myös kansallinen kysymys.

Esimerkiksi Amsterdamin kaupungin uusimmassa taideohjelmassa vuosille 2013–2016 tarjonnan, ohjelmiston ja henkilöstön monimuotoistamista pidetään erittäin tärkeänä uusien yleisöjen löytämisen kannalta. Kaupungille sen taide- ja kulttuurielämästä selvityksen tehnyt Görgün Taner esitti raportissaan varsin kriittisiä huomioita erityisesti suurimpien taide- ja kulttuurilaitosten osalta. Nämä suuntaavat hänen mukaansa toimintansa vahvasti kansainvälisille yleisöille ja areenoille, mutta laiminlyövät samalla vuorovaikutuksen paikallisen väestön kanssa. Keskisuuria ja pieniä taidelaitoksia Taner piti avoimempina muutokselle. (Taner 2011, 27.)

Kaupunkien merkitystä lisää myös se, että monilla niistä on käytettävissään oma taide- ja kulttuuri- budjettinsa, jota käytetään paikallisen kulttuuripolitiikan viitoittamalla tavalla. Suurimpien kaupunkien kulttuuripoliittiset määrärahat ovat usein valtakunnallisestikin merkittäviä, minkä lisäksi niihin voi sisältyä suurempaa liikkumavaraa kuin kansallisessa kulttuuripolitiikassa. Kaupungit rahoittavat esimerkiksi taiteen ja kulttuurin ns. vapaata kenttää ja muuta kansalaisyhteiskuntaa, taide- ja kulttuuri- projekteja sekä tapahtumia ja festivaaleja. Monilla näistä toimijoista on kiinteä yhteys paikalliseen väestöön ja sen kulttuuriin tarpeisiin.

Suurkaupunkien kulttuuripolitiikan analysointi ja arvioiminen tästä näkökulmasta ansaitsisi oman tutkimuksensa (ks. Ilczuk & Raj Isar 2006). Suomen osalta voidaan todeta, että Helsingin kaupungin kulttuuristrategiassa vuosille 2012–2017 ”monien kulttuurien Helsinki” muodostaa yhden neljästä painotusalueesta. Helsingin linjaukset ovat pitkälti yhtenevät Suomen valtion kulttuuripoliittisten linjausten kanssa mitä tulee vähemmistöjen ja maahanmuuttajien huomioimiseen. Suurta ristiriitaa kansallisen ja paikallisen politiikan välillä ei siten Suomessa ole.

Kaksikielisyyden vaalimisen lisäksi strategiassa korostetaan kulttuurin saavutettavuutta sekä vähemmistöjen ja eri kieliryhmien tarpeiden huomioimista. Kulttuurilla katsotaan myös olevan myönteistä vaikutusta maahanmuuttajien kotoutumiselle. Toimenpide-ehdotuksiin kuuluu mm. kulttuuripalvelujen kehittäminen joustavammiksi, jotta pystytään vastaamaan muuttuvan taide- ja kulttuurikentän sekä kasvavan kaupunkirakenteen tarpeisiin. Lisäksi tarkoituksena on edistää paikallista ja omaehtoista kulttuuritoimintaa tukemalla alueellisia aloitteita ja varmistamalla tilojen saatavuus eri kaupunginosissa. Kulttuuristen vähemmistöjen mahdollisuuksia harjoittaa omaa kulttuuriaan halutaan vahvistaa sekä edistää yhteisten kulttuurihankkeiden syntymistä eri alueilla.

Päätelmät

Tässä selvityksessä on esitelty ja analysoitu monikulttuurisuuslinjauksia Ruotsissa, Tanskassa, Norjassa ja Alankomaissa sekä verrattu Suomea näihin maihin. Monikulttuurisuuslinjauksilla on tarkoitettu etnisten ja kulttuuristen vähemmistöjen sekä niihin kuuluvien ihmisten asemaa yhteiskunnassa ja kulttuurisia oikeuksia sekä julkisen vallan toimia näiden oikeuksien toteutumisen edistämiseksi. Erityisenä huomion kohteena ovat olleet kansallisen kulttuuripolitiikan toimet yhteiskunnan etnisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden huomioimiseksi taide- ja kulttuurielämässä. Etniset ja kulttuuriset vähemmistöt on ymmärretty laajasti, mutta tarkimmin on käsitelty taide- ja kulttuuripolitiikan suhtautumista maahanmuuton tuottamaan yhteiskunnan muutokseen.

Aihepiiri on taiteen ja kulttuurin kentälle rajattunakin erittäin laaja ja monimuotoinen. Kokonaiskuvan saamista ja sen esittämistä tiivistetyssä muodossa vaikeuttaa myös tutkimus- ja muun tarkan ja luotettavan tiedon puute monilta keskeisiltä osa-alueilta. Lisäksi hankaluutena ovat usein suuret erot poliittisten tavoitteiden ja niiden saavuttamiseksi vaadittavien toimien välillä sekä toisinaan keskenään jännitteiset tai jopa ristiriitaiset kehityskulut esimerkiksi kotouttamispolitiikassa ja kulttuuripolitiikassa sekä taiteen ja kulttuurin eri aloilla. Linjauksissa ja niiden toteuttamisessa on myös tehty joitain nopeita ja dramaattisia muutoksia.

Yleiskuva on kuitenkin täysin selvä. Pohjois-Euroopassa ei ole olemassa yhteistä linjaa sen kummemmin suhteessa perinteisiin vähemmistöihin kuin maahanmuuttoon ja sen seurauksena syntyneeseen etniseen ja kulttuuriseen monimuotoisuuteen. Suomi ja Ruotsi edustavat multikulturalismia, so. sellaista lähestymistapaa, jossa monikulttuurisuuteen sinänsä suhtaudutaan myönteisesti tai vähintään neutraalisti ja jossa julkinen valta tukee kielen, kulttuurin ja niihin kytkeytyvän kollektiivisen ja henkilökohtaisen identiteetin säilymistä. Lisäksi multikulturalistisessa maassa pyritään ehkäisemään ja poistamaan sellaista eriarvoisuutta, jonka voidaan katsoa johtuvan ihmisten erilaisista taustoista tai identiteeteistä.

Muut maat poikkeavat näistä kahdesta enemmän tai vähemmän. Tanska tunnustaa historialliset vähemmistöt kuten saksankieliset, grönlantilaiset ja färösaarelaiset, mutta maahanmuuttajien ja uusiin vähemmistöryhmiin kuuluvien on odotettu sulautuvan mahdollisimman nopeasti Tanskan kieleen ja kulttuuriin. Alankomaat on vuosituhannen vaihteessa tehnyt suunnanmuutoksen multikulturalismista assimilaatiopolitiikkaan. Sitä vastoin Norja on viime aikoina osoittanut kiinnostusta tunnustaa yhteiskunnan monimuotoistuminen sekä tähän liittyviä julkisen vallan toimien tarpeita.⁸

---

⁸ Kaikissa selvityksen kohdemaissa on vahvako uusnationalistinen/ksenofobinen poliittinen puolue, jonka kanta maahanmuuttoon ja monikulttuurisuuteen sekä maahanmuuttajien ja usein myös muiden vähemmistöjen kulttuuriin oikeuksiin on kielteinen. Monilla puolueilla on myös kansallisuusaatteen inspiroimia kulttuuripoliittisia kannanottoja, joita ei kuitenkaan ole vielä tutkimuksessa systemaattisesti selvitetty. Toteutettuun kulttuuripolitiikkaan näillä puolueilla lienee ollut vaikutusta ennen muuta Tanskassa, jossa Dansk Folkeparti tuki oppositiosta käsin kymmenen vuoden ajan porvarillista koalitiiohallitusta. Alankomaissa Geert Wildersin Vrijheidspartij tuki Rutten ensimmäistä hallitusta (2010–2012) samantyyppisellä tavalla. Tätä raporttia viimeistellessä Norjaan nimitettiin konservatiivisen Høyren ja oikeistopopulistisen Edistyspuolueen yhteishallitus.

Taide- ja kulttuuripolitiikka on ylipäättään reagoinut yhteiskunnan kehitykseen hitaasti. Tämä johtunee osittain siitä, että maahanmuuton lisääntyessä tälle politiikan alueelle ei ole kohdistunut välittömiä paineita, toisin kuin esimerkiksi työllisyys-, asunto-, sosiaali- ja koulutuspolitiikkaan. Todennäköisesti kyse ei kuitenkaan ole ainoastaan tästä. Alan kirjallisuudessa on osoitettu, että perinteisesti ymmärrettyyn taide- ja kulttuuritoimintaan sekä kansalliseen kulttuuripolitiikkaan sisältyy joitain pidäkkeitä, jotka hankaloittavat ja hidastavat monikulttuurisuuteen liittyvien asioiden käsittelyä ja toimiin ryhtymistä. Näitä pidäkkeitä ovat ainakin:

- taiteen autonomian vahva korostaminen, minkä johdosta lähtökohtaisesti suhtaudutaan epäluuloisesti tai suorastaan kielteisesti taiteen ja kulttuurin kentän ulkopuolisen yhteiskunnallisen kehityksen tuottamiin ehdotuksiin tai vaatimuksiin toiminnan muuttamiseksi.
- voimakas käsitys taide- ja kulttuuritoiminnan tuotosten ensisijaisesti tai jopa ainoastaan laatuperusteisesta arvioinnista, joka tuottaa kriittistä suhtautumista taiteen ja kulttuurin välineellistä käyttöä kohtaan.
- erityisesti joillain taiteenaloilla syvään juurtunut ajatus luovien ilmaisujen yleismaailmallisuudesta ja luovuuden yksilölähtöisyydestä, minkä johdosta ryhmä- tai kulttuurikohtaisiin erityistoimintoihin tai arvioinnin erityiskriteereihin otetaan usein automaattisesti kielteinen kanta.

Toinen olennainen havainto on konkreettisten toimenpiteiden vähäisyys ja käytettävissä olevien resursien vaatimattomuus. Tämä koskee erityisesti Ruotsia sekä Alankomaita sen multikulturalistisella kaudella, mutta yleisesti ottaen myös Suomea. Erityisesti on epäonnistuttu siinä, että vakiintuneet taide- ja kulttuurilaitokset ottaisivat yhteiskunnan muutoksen paremmin huomioon. Poliittiset ja hallinnolliset yritykset tähän suuntaan on joko vesitetty tai kokonaan hylätty ennen lopullista päätöksentekoa. Samansuuntaista viestiä on kuulunut myös tämän selvityksen ulkopuolelle jääneestä Englannista (Arts Council England 2006). Taide- ja kulttuuripolitiikan julkisista taloudellisista voimavaroista suuri osa menee näille instituutioille, joiden voi tässä mielessä sanoa etäännyvän yhteiskunnan muusta kehityksestä. Myös tämän seikan tarkempaa selvittämistä voi pitää erittäin perusteltuna.

Tässä ilmenee samalla tietty paradoksi. Kaikissa maissa ensisijaisena tavoitteena on ollut sisällyttää maahanmuuttoon ja yhteiskunnan monimuotoistumiseen liittyvät haasteet ja kysymykset sekä niiden ratkaisut ja vastaukset osaksi normaalia taide- ja kulttuuripolitiikkaa. Suurinta edistystä on kuitenkin tapahtunut nimenomaan sillä alueella, jota on haluttu välttää, eli erityisjärjestelyjen luomisessa. ”Valta-virtaistamisen” sijaan on saatu aikaiseksi erityistä monikulttuurista leimaa tai identiteettiä kantavia kulttuuriorganisaatioita sekä erillisiä apurahoja tai arviointimenettelyjä maahanmuuttajia, vähemmistöjä ja monikulttuurisuutta varten.

Monet näistä järjestelyistä ja toimijoista ovat sinänsä toimineet hyvin tai jopa erinomaisesti. Tietoisuus tämän tyyppiseen kehitykseen liittyvistä riskeistä on kuitenkin selvästi kasvanut viime vuosina. Vaarana on, että merkittävä osa taide- ja kulttuuripolitiikasta ja kulttuuritoiminnasta elää yhä yhtenäiskulttuurin olettamuksen varassa, kun taas vähemmistöille luodaan omia, normaalitoiminnasta eristäviä ratkaisuja. Tällöin ennemmin tuotetaan kuin ehkäistään valtakulttuurin ulkopuolelle jäämistä. Kritiikin seurauksena

monista erityisjärjestelyistä on luovuttu. Vielä ei kuitenkaan ole selvästi nähtävissä, mihin linjanmuutos johtaa. Uusi riski piilee siinä, että maahanmuuttajien ja vähemmistöryhmien kulttuuritoimintaan käytävissä olevat taloudelliset resurssit vähenevät entisestään. Syrjäytyminen ei vähene vaan lisääntyy.

Aihepiirin kirjallisuudesta sekä Ruotsista että Alankomaista löytyy vahvoja viitteitä siitä, että markkinaehtoinen kulttuuritoiminta sekä ylipäättään populaarikulttuuri ovat olleet julkista kulttuuripolitiikkaa, julkisesti tuettua kulttuuritoimintaa ja ns. korkeakulttuuria avoimempia yhteiskunnan muutokselle. Monet maahanmuuttajat sekä etnisiin tai kulttuurisiin vähemmistöihin kuuluvat ihmiset ovat menestyneet erinomaisesti esimerkiksi kevyen musiikin alalla ja elokuva-alalla sekä kirjailijoina. Jotkut etnisistä tai kulttuurisista perinteistä ammentavat ja niitä uusiin olosuhteisiin muokkaavat kulttuuriset ilmaisumuodot ovat niin ikään menestyneet hyvin. Kynnys mennä elokuvaan tai rock-festivaaleille sekä julkisista kulttuuripalveluista kirjastoon on osoittautunut matalammaksi kuin lipun osto teatteriesitykseen tai klassisen musiikin konserttiin. Tämä on tietenkin sinänsä myönteistä kehitystä. Samalla se pakottaa selvittämään edelleen kysymystä julkisen kulttuuripolitiikan eri väestöryhmiä mahdollisesti eriarvoisesti kohtelevasta toiminnasta.

Kirjallisuus

- Aikio, Esko (2006). *Saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon kehittäminen. Saamelaiskäräjien selvitys*. Inari: Sámediggi.
- Alibhai-Brown, Yasmin (2000). *After Multiculturalism*. London: The Foreign Policy Center.
- Arts Council England (2006). *Navigating Difference: Cultural Diversity and Audience Development*. London: Arts Council England.
- Bennett, Tony (2001). *Differing Diversities. Transversal Study on the Theme of Cultural Policy and Cultural Diversity*. London: Council of Europe Publishing.
- Borevi, Karin (2013). "Understanding Swedish Multiculturalism". Kivisto, Peter & Östen Wahlbeck (eds.). *Debating Nordic Multiculturalism in Nordic Welfare States*. Houndmills: Palgrave MacMillan, 140–169.
- Bos, Eltje (2011). *Beleid voor cultuur en immigranten. Rijksbeleid en uitvoeringspraktijk*. Amsterdam: University of Amsterdam.
- Bos, Eltje & Cas Smithuijsen (2010). "Cultural Diversity and Arts Policy in the Netherlands". *Cultural Policy and Management. Yearbook 2010*. Amsterdam/Istanbul: Boekmanstudies/Istanbul Bilgi University Press, 44–52.
- Brochmann, Grete & Anne Britt Djuve (2013). "Multiculturalism or Assimilation? The Norwegian Welfare State Approach." Kivisto, Peter & Östen Wahlbeck (eds.). *Debating Nordic Multiculturalism in Nordic Welfare States*. Houndmills: Palgrave MacMillan, 219–245.
- Cultural Policy in the Netherlands. Edition 2009* (2009). The Hague/Amsterdam: Ministry of Education, Culture and Science/Boekmanstudies.
- Davies, Trevor (2007). *Kulturel mangfoldighed set i forhold til Kunstrådet*. Inspirationsrapport. København: Kunstrådet. [Http://www.kunst.dk/fileadmin/_kunst2011/user_upload/Dokumenter/Kunstraadet/SKR_rapporter_evalueringer/2007_Rapport_om_kulturel_mangfoldighed.pdf](http://www.kunst.dk/fileadmin/_kunst2011/user_upload/Dokumenter/Kunstraadet/SKR_rapporter_evalueringer/2007_Rapport_om_kulturel_mangfoldighed.pdf).
- Delhaye, Christine (2008). "Immigrants' Artistic Practices in Amsterdam, 1970–2007. A Political Issue of Inclusion and Exclusion". *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 34, nr. 8, pp. 1301–1321.
- Edström, Nina (2006). *Har du sett på mångkulturkonsulenten! Utvärdering av verksamheten med regionala konsulenter för mångkultur*. Botkyrka: Kulturrådet/Mångkulturellt centrum.

- Edström, Nina & Charlotte Hylltén-Cavallius (2011). *Osmos – inkluderingprocesser i kulturlivet*. Botkyrka: Mångkulturellt centrum.
- Egeland, Helene (2007). *Det ekte, det gode og det coole. Södra teatern og den dialogiske formasjonen av mangfolddiskursen*. Linköping: Linköpings universitet.
- Eriksen, Thomas Hylland (2013). *Immigration and National Identity in Norway*. Washington D.C.: Migration Policy Institute. [Http://www.migrationpolicy.org/pubs/TCM-Norwaycasestudy.pdf](http://www.migrationpolicy.org/pubs/TCM-Norwaycasestudy.pdf).
- Gaup, Karin Mannela (2007). *Samisk kulturpolitik i ett nordiskt perspektiv*. Umeå: Vaartoe – Centrum för Samisk forskning.
- Harding, Tobias (2008). "En mångkulturell kulturpolitik". Beckman, Svante & Sten Månsson (eds.). *KulturSverige 2009. Problemanalys och statistik*. Linköping: SweCult/Linköpings universitet.
- Helsingin kulttuurikeskus (2012). *Helsingin kulttuuristrategia 2012–2017 ja taustaselvitys*. Helsinki: Helsingin kulttuurikeskus.
- Ilczuk, Dorothea & Yudhisthir Raj Isar (eds.) (2006). *Metropolises of Europe. Diversity in Urban Cultural Life*. Warsaw: CIRCLE.
- Johannisson, Jenny (2012). "Kulturpolitik som redskap för mångfald". *Den utmanande diskussionen. Debattskrift om kulturpolitik och identiteter i Norden*. Köpenhamn: Nordiska Ministerrådet.
- Johansson Heinö, Andreas (2011). *Integration eller assimilation? En utvärdering av svensk integrationsdebatt*. Stockholm: Timbro.
- Jong, Joop de (1998). "Cultural Diversity and Cultural Policy in the Netherlands". *International Journal of Cultural Policy* vol. 4, nr. 2, pp. 357–387.
- Karhunen, Paula (2009). State Support for Immigrant Artists – Is it Multiculturalism? *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift* vol. 12, nr. 2, pp. 26–54.
- Kymlicka, Will (2012). *Multiculturalism. Success, Failure, and the Future*. Washington: Migration Policy Institute, 2012. [Http://www.migrationpolicy.org/pubs/Multiculturalism.pdf](http://www.migrationpolicy.org/pubs/Multiculturalism.pdf).
- Laegaard, Sune (2013). "Danish Anti-multiculturalism? The Significance of the Political Framing of Diversity". Kivisto, Peter & Östen Wahlbeck (eds.). *Debating Nordic Multiculturalism in Nordic Welfare States*. Houndmills: Palgrave MacMillan, 170–196.
- Laitinen, Hanna (2012). *Mihin menet, maahanmuuttajajärjestö? Näkökulmia maahanmuuttajien järjestötoimintaan Ruotsin kokemusten perusteella. Järjestöhautomon julkaisu*. Helsinki: Suomen Pakolaisapu.

- Marsio, Leena (2005). *Cultural Diversity Programme: Challenges and Solutions in Scandinavia*. MA Thesis. Arts Management. Helsinki: Sibelius Academy.
- Meinhof, Ulrike Hanna & Anna Triandafyllidou, Anna (eds.) (2006). *Transcultural Europe: Cultural Policy in a Changing Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Opetusministeriö (2009). *Kulttuuripolitiikan strategia 2020. Opetusministeriön julkaisuja 2009: 12*. Helsinki: Opetusministeriö.
- Multiculturalism Policy Index* (2011). [Http://www.queensu.ca/mcp/index.html](http://www.queensu.ca/mcp/index.html).
- NOU (2013). *Kulturutredningen 2014*. Norges offentlige utredninger 2013:4. Oslo: Kulturdepartementet.
- OECD (2013). *International Migration Outlook*. Paris: OECD.
- Pripp, Oscar, Emil Plisch, & Saara Printz Werner (2004). *Tid för Mångfald. En studie av de statligt finansierade kulturinstitutionernas arbete med etnisk och kulturell mångfald*. Botkyrka: Mångkulturellt centrum.
- Regeringens Proposition (2011). *Tid för Kultur*. Regeringens Proposition 2009/10:3. Stockholm.
- Ristimäki, Eija (1995). "Minorities and Cultural Rights". *Cultural Policy in Finland. National Report*. Helsinki: The Arts Council of Finland, Research and Information Unit.
- Runblom, Harald (1994). "Swedish Multiculturalism in a Comparative Perspective". *Sociological Forum* vol. 9, nr. 4, pp. 623–640.
- Saukkonen, Pasi (2007). *Maahanmuutto, monikulttuurisuus ja kulttuuripolitiikka: taustatietoja tutkimukselle ja toiminnalle*. Cuporen verkkojulkaisuja 1. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäitiö. [Http://www.cupore.fi/documents/monikulttuurisuus_taubstatietaja.pdf](http://www.cupore.fi/documents/monikulttuurisuus_taubstatietaja.pdf).
- Saukkonen, Pasi (2010). *Kotouttaminen ja kulttuuripolitiikka. Tutkimus maahanmuutosta ja monikulttuurisuudesta suomalaisella taiteen ja kulttuurin kentällä*. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäitiö.
- Saukkonen, Pasi (2013). *Erilaisuuksien Suomi. Vähemmistö- ja kotouttamispolitiikan vaihtoehdot*. Helsinki: Gaudeamus.
- Saukkonen, Pasi (2013). "Multiculturalism and Nationalism. The Politics of Diversity in Finland". Kivisto, Peter & Östen Wahlbeck (eds.). *Debating Nordic Multiculturalism in Nordic Welfare States*. Houndmills: Palgrave MacMillan, 270–294.
- Saukkonen, Pasi (ilmestyy). *Multiculturalism and Cultural Policy in Northern Europe*. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*. Hyväksytty julkaistavaksi.

Saukkonen, Pasi & Miikka Pyykkönen (2008). Cultural Policy and Cultural Diversity in Finland. *International Journal of Cultural Policy* vol. 14, nr. 1, pp. 49–64.

Pasi Saukkonen, Minna Ruusuvirta & Tuula Joronen (2007). "Tulossa on jotain juttuja". *Kyselytutkimus pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuuritoimijoiden suhteesta maahanmuuttoon ja monikulttuurisuuteen. Cuporen verkkojulkaisu* 2. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö & Helsingin kaupunki: [Http://www.cupore.fi/documents/monikulttuurisuus_kyselyjulkaisu.pdf](http://www.cupore.fi/documents/monikulttuurisuus_kyselyjulkaisu.pdf).

Schmidt, Garbi (2013). "Let's Get Together': Perspectives on Multiculturalism and Local Implications in Denmark". Kivisto, Peter & Östen Wahlbeck (eds.). *Debating Nordic Multiculturalism in Nordic Welfare States*. Houndmills: Palgrave MacMillan, 110–139.

Skot-Hansen, Dorte (2002). "Danish Cultural Policy – from Monoculture Towards Cultural Diversity". *International Journal of Cultural Policy* vol. 8, nr. 2, pp. 197–210.

SOU (2005). *Agenda för mångkultur. Programförklaring och kalendarium för Mångkulturåret 2006*. Delbetänkande från kommittén för samordning av mångkulturåret. Statens Offentliga Utredningar 91. Stockholm.

SOU (2007). *Mångfald är framtiden*. Statens Offentliga Utredningar 50. Stockholm.

Taner, Görgün (2011). *Amsterdam, kunst- en cultuurstad van wereldklasse*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam.

Tawat, Mahama (2012). "Danish and Swedish Immigrants' Cultural Policies between 1960 and 2006. Toleration and the Celebration of Difference". *International Journal of Cultural Policy*, DOI: 10.1080/10286632.2012.743530.

Wickström, Mats (2013). "Conceptual Change in Postwar Sweden. The Marginalization of Assimilation and the Introduction of Integration." Kivisto, Peter & Östen Wahlbeck (eds.). *Debating Nordic Multiculturalism in Nordic Welfare States*. Houndmills: Palgrave MacMillan, 110–139.

